

ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIE

HASSELT, Toekomststraat 8 - 14

verslag

Bree, 23/11/2013

HAAST

Historisch en Archeologisch Advies, Studies en Toegepast onderzoek

Rik van de Konijnenburg
Grauwe Torenwal 6/00/1
B-3960 Bree (BE)
Mob. 0496 209 018
e-mail: rik@konijnenburg.com

Haast-rapport 2013-11 / OE project 2013-456/ wettelijk depot: D/2013/12654/11

verwijzing: VAN DE KONIJNENBURG, R. , CLAESEN, J., (2013) Archeologische prospectie Hasselt – Toekomststraat 8 - 14, HAAST rapport 2013-11, Bree, D/2013/12654/11

In opdracht van:

L&L Immo
Stadsomvaart 1 bus 2
3500 Hasselt
Contact: dhr. P. Lemmens, lemmens.pat@gmail.com

Site: Hasselt, Toekomststraat huisnummers 8 , 10, 12 en 14

Vergunningsnummer: Vlaams Agentschap Onroerend Erfgoed: 2013-456

Datum aanvraag: 28/09/2013

Datum vergunning: 28/10/2013

Terreinonderzoek: 15/11/2013

Leidend archeoloog: Rik van de Konijnenburg (vergunninghouder)

Archeologen: Claesen Jan

Grondwerken: De Coster D.

Auteur: Rik van de Konijnenburg

© 2013 HAAST bvba, *Grauwe Torenwal 6/00/1, B-3960 Bree*

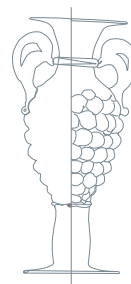
Foto's: HAAST – Rik vd Konijnenburg (tenzij anders vermeld)

Tekeningen: HAAST (tenzij anders vermeld)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wettelijk depot: D/2013/12654/11

Copyright reserved. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without the permission from the publisher.

Inhoud

ADMINISTRATIEVE FICHE	5
1. INLEIDING	7
2. PROJECTBESCHRIJVING	7
3. BUREAUSTUDIE	8
3.1 KADASTRALE GEGEVENS	8
3.2 SITUERING OP HISTORISCHE KAARTEN	13
3.3 LUCHTFOTOGRAFIE	18
3.4 LITERATUUR	19
3.5 INFORMATIE VAN DE STEDELIJKE ADMINISTRATIE VAN HASSELT	21
3.6 EEN AFBEELDING VAN HET BEGIJNHOF?	22
3.7 ARCHEOLOGIE	23
3.8 EERDERE WAARNEMINGEN OP HET TERREIN	24
3.9 VERSTORINGEN	27
3.10 CONCLUSIES	28
4. ONDERZOEKSMETHODE MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIE	34
5. RESULTATEN VAN DE ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIE	35
5.1 ARCHEOLOGISCHE NIVEAUS	35
5.2 STRATIGRAFIE VAN HET TERREIN	35
5.3 ARCHEOLOGISCHE SPOREN EN STRUCTUREN	38
5.4 ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN	40
5.5 METAALDETECTIE	42
5.6 BESLUIT	42
6. EVALUATIE, WAARDERING EN AANBEVELINGEN	43
7. BEANTWOORDING VAN DE GESTELDE ONDERZOEKSVRAGEN	43
8. BIBLIOGRAFIE	44
9. BIJLAGEN	45

ADMINISTRATIEVE FICHE

Opdrachtgever	L&L Immo, Stadsomvaart 1 bus 2 - 3500 Hasselt			
Uitvoerder	HAAST bvba, Grauwe Torenwal 6/00/1 te 3960 Bree			
Vergunninghouder	Rik van de Konijnenburg			
Bewaarplaats archief	HAAST bvba			
Bewaarplaats vondsten	nvt			
Vergunningsnummer	2013/456			
Projectcode	2013-456			
Vindplaatsnaam	Hasselt – Toekomststraat nrs 8, 10, 12, 14			
Locatie	Hasselt			
Provincie	Limburg			
Gemeente	Hasselt			
Deelgemeente	Hasselt			
Plaats	Toekomststraat huisnrs 8 – 10 – 12 - 14			
Toponiem	“Begijnenpoel”			
Lambertcoördinaten				
Nummer (alle sporenplan)	X	Y	Z (TAW-niveau)	
K41	218206.74	180038.22	+39.21 m	
K40	218226.23	180041.27	+39.33 m	
K36	218231.51	180051.13	+39.23 m	
WP4-27	218218.20	180064.17	+39.26 M	
Kadaster	Hasselt Afd 8 Sie D, 202X, 202Y, 202/02, 201N			
Begin- en einddatum terreinwerk	15/11/2013			
Opp projectgebied:	688 m²			
Onderzochte opp:	82,46 m² (11,98%)			

1. INLEIDING

Op het terrein zal Immo L&L een woonblok realiseren met een ondergrondse parkeergarage. De garage zal twee verdiepingen diep zijn en de volledige oppervlakte van het perceel, 6,88 are, innemen.

Er zijn meerdere aanwijzingen in de literatuur dat in de buurt van de locatie waar de appartementen gebouwd zullen worden het eerste begijnhof van Hasselt te situeren is (CAI locatie 52628).

2. PROJECTBESCHRIJVING

Het onderzoek bestaat uit twee delen: een bureaustudie en een prospectie met ingreep in de bodem.

Doel van de bureaustudie en de prospectie met ingreep in de bodem is een eerste archeologische evaluatie van het terrein. Er dienen aanbevelingen te worden geformuleerd naar vervolgonderzoek en –strategie toe.

Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

Tijdens de bureaustudie:

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?
- Welke info is er nog te vinden over de huidige bebouwing of voormalige constructies op het terrein?
- In welke mate verstoren de geplande werken archeologisch erfgoed?
- Hoe wordt de prospectie met ingreep in de bodem het best uitgevoerd?

Tijdens de prospectie met ingreep in de bodem?

- Zijn er archeologische sporen aanwezig?
- Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband?
- Hoeveel verschillende lagen / stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten?
- Bevatten deze lagen archeologische vondsten?
- Uit welke periode dateren de vondsten?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Wat was de invloed van de bestaande bebouwing / verhardingen op het archeologisch erfgoed?
- Op welke hoogte bevindt zich de natuurlijke bodem?
- Wat is de impact van de geplande werken op het archeologisch erfgoed?
- Kunnen de resultaten van de bureaustudie fijngesteld worden?
- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?

3. BUREAUSTUDIE

3.1 Kadastrale gegevens

Opzoeking Kadaster		10/11/2010				
Dossier:	PV	1/1				
Detail geselecteerde artikel						
Naam persoon:	ORYE, JAN CLEMENT					
Identificatie persoon:	63053132308					
Toestand op:	01/01/2010					
Kadastrale afdeling:	71328 HASSELT 8 AFD					
Artikelnummer:	12758					
Identificatie en eventuele rechten van de eigenaars						
Postcode	Gemeente	Straat	Rechten			
ORYE, JAN CLEMENT						
3290	DIEST	WIJERSTRAAT 16	-1/3-			
ORYE, GUY HENDRIK						
3500	HASSELT	SINGELBEEKSTRAAT 101	-1/3-			
ORYE, LUC LIEVEN						
3590	DIEPENBEEK	NETELBROEKSTRAAT 4	-1/3-			
Betrokken goederen						
Ligging	Pol/ Sec Wa	Perceel Aard nummer	S Opp. in ca	Klassering en inkomen per ha of jaar van beëindiging van de opbouw	Code	Bedrag
TOEKOMSTSTR 8/10	D	0202X HUIS	340	1932	2 F	3272
TOEKOMSTSTR 14	D	0201N HUIS	160	1932	2 F	1058
Totale opp:			500			
De Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie garandeert de authenticiteit van de gegevens opgenomen in dit uittreksel niet.						

Opzoeking Kadaster

10/11/2010

Dossier: PV

1/2

Detail geselecteerde artikel

Naam persoon: ORYE, HUGO RICHARD
Identificatie persoon: 33100224570
Toestand op: 01/01/2010
Kadastrale afdeling: 71328 HASSELT 8 AFD
Artikelnummer: 15811

Identificatie en eventuele rechten van de eigenaars

Postcode	Gemeente	Straat	Rechten
ORYE, HUGO RICHARD			
3500	HASSELT	MAASTRICHTERSTEENWEG 285	-GEBOUW-

Betrokken goederen

Ligging	Pol/ Wa	Sec	Perceel nummer	Aard	S	Opp. in ca	Klassering en inkomen per ha of jaar van beëindiging van de opbouw	Code	Bedrag
TOEKOMSTSTR +8/10		D	0202/02	BERGPLAATS			0 1975	2 F	4

Totale opp: 0

Detail geselecteerde artikel

Naam persoon: ORYE, HUGO RICHARD
Identificatie persoon: 33100224570
Toestand op: 01/01/2010
Kadastrale afdeling: 71328 HASSELT 8 AFD
Artikelnummer: 13931

Identificatie en eventuele rechten van de eigenaars

Postcode	Gemeente	Straat	Rechten
ORYE, HUGO RICHARD			
3500	HASSELT	MAASTRICHTERSTEENWEG 285	1/1 VE

De Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie garandeert de authenticiteit van de gegevens opgenomen in dit uittreksel niet.

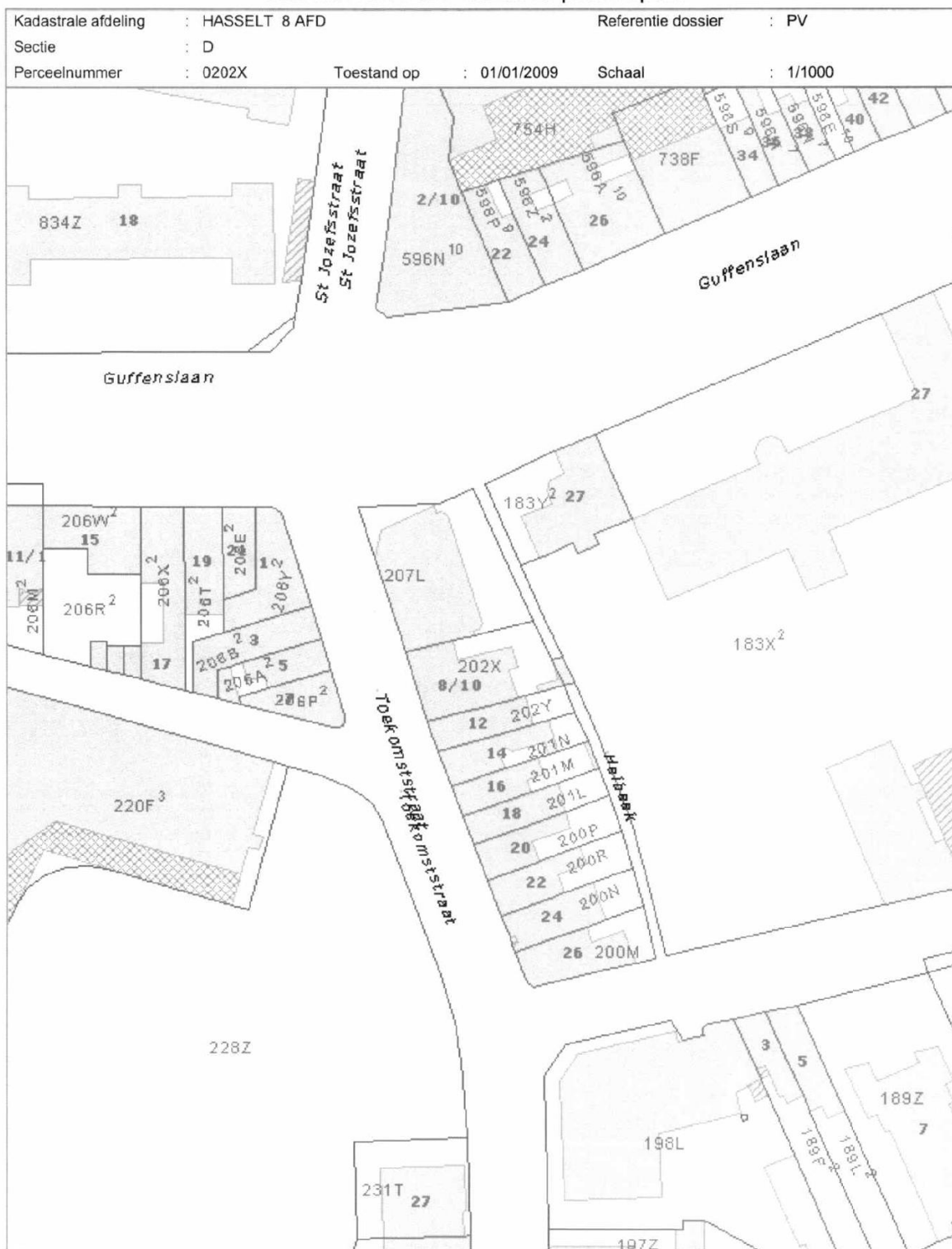
Betrokken goederen

Ligging	Pol/ Wa	Sec	Perceel nummer	Aard	S	Opp. in ca	Klassering en inkomen per ha of jaar van beëindiging van de opbouw	Code	Bedrag
TOEKOMSTSTR 12		D	0202Y	HAND/HUIS		150	1932	2 F	1841

Totale opp: 150

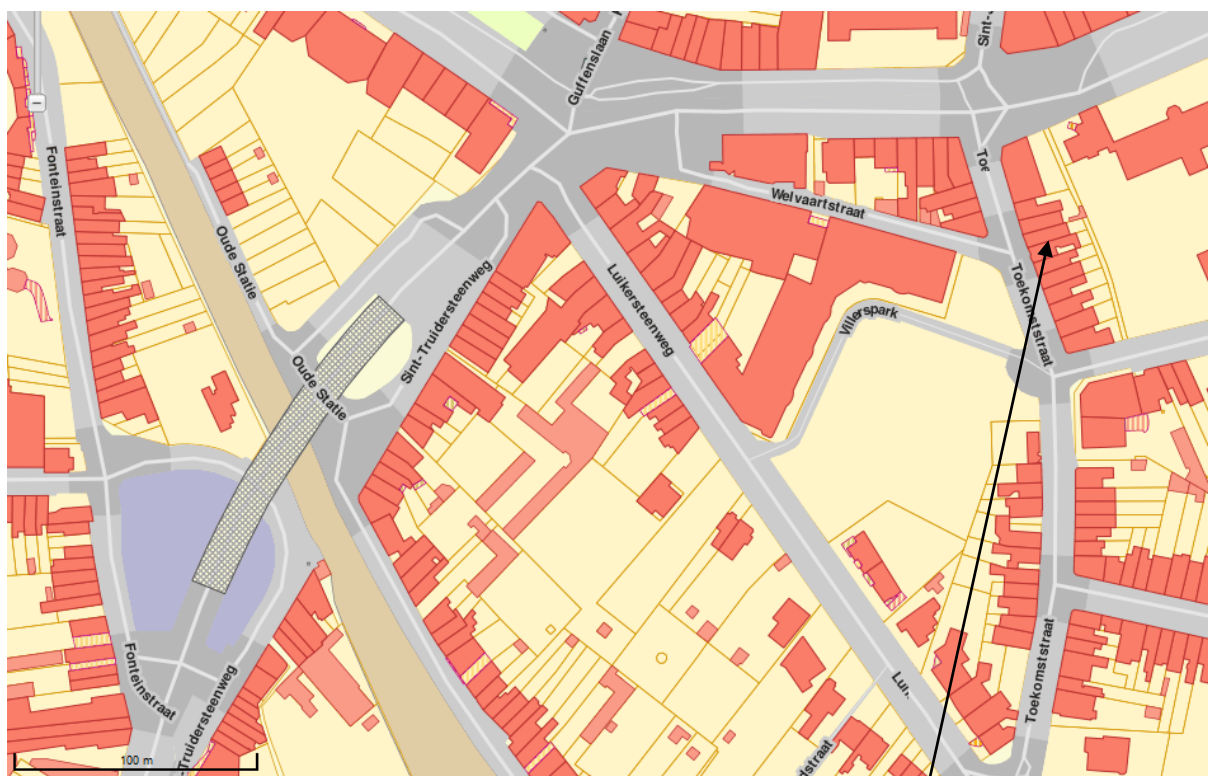
Uittreksel uit het kadastrale perceelplan

De AAPD, producent van de databank waarin deze gegevens zijn opgenomen geniet de intellectuele eigendomsrechten vermeld in de wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten.

Kadastrale situering van de betrokken percelen:

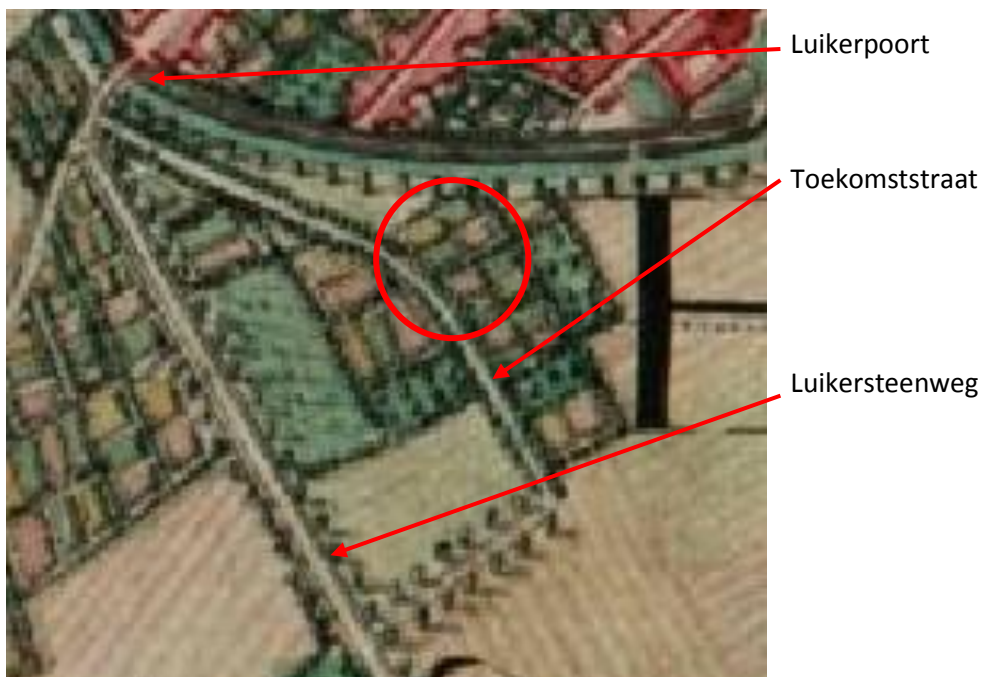
3.2 Situering op historische kaarten:

3.2.1 Ferrariskaart – 1771 – 1775.

Op basis van vergelijking van het stratenpatroon op de ferrariskaart met recentere kaarten zoals de Atlas van Buurtwegen, menen we de situering van het onderzoeksgebied vrij exact te kunnen bepalen. De zone staat op de ferrariskaart ingetekend als een blok kleine tuintjes. Opmerkelijk is dat op de ferrariskaart de Helbeek noch de Begijnenpoel zijn ingetekend.

Detail ferrariskaart:

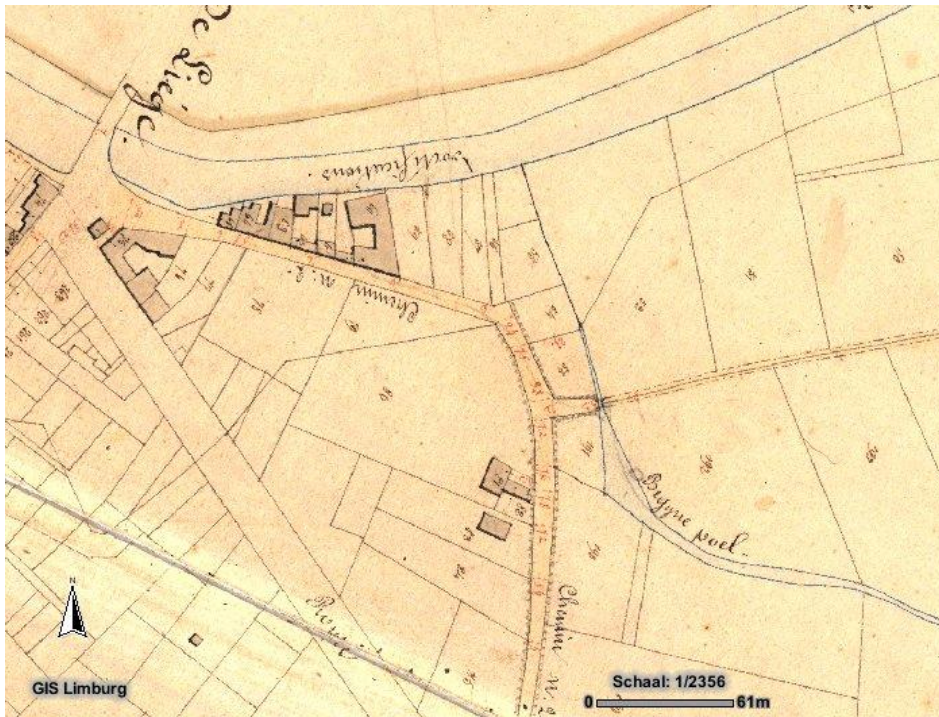

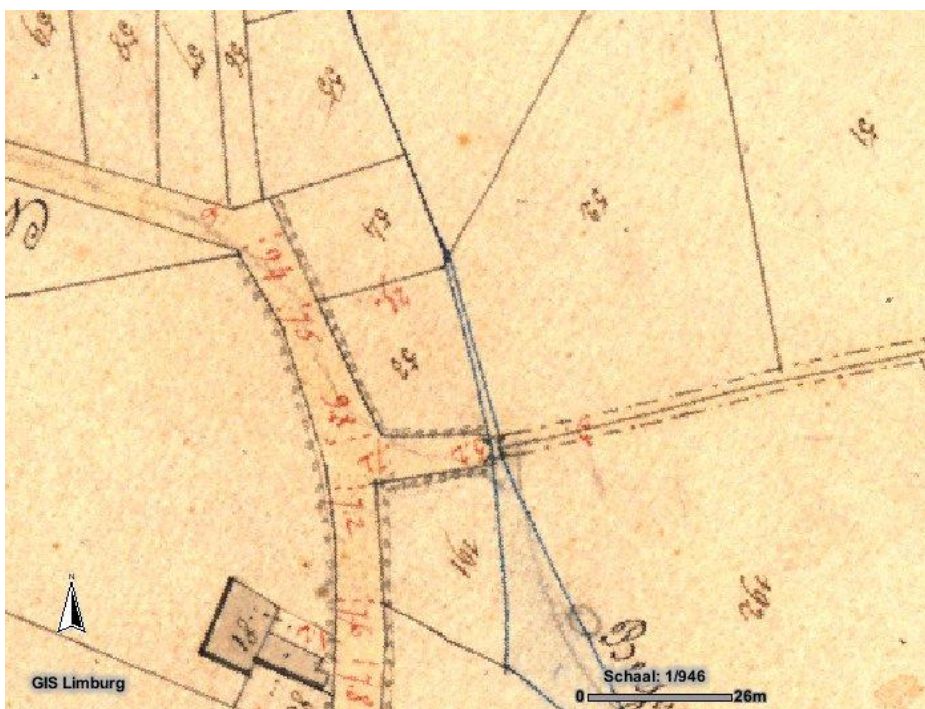
3.2.2 Atlas van Buurtwegen

De Atlas van Buurtwegen is opgemaakt in de periode 1850 – 1856. Voor de kadastrale gegevens baseerde men zich op de gegevens van het primitief kadaster, opgemaakt tussen 1825 – 1840.

Ook hier kan het onderzoeksgebied gesitueerd worden aan de hand van het stratenpatroon. De betrokken percelen zijn midden 19de eeuw onbebouwd.

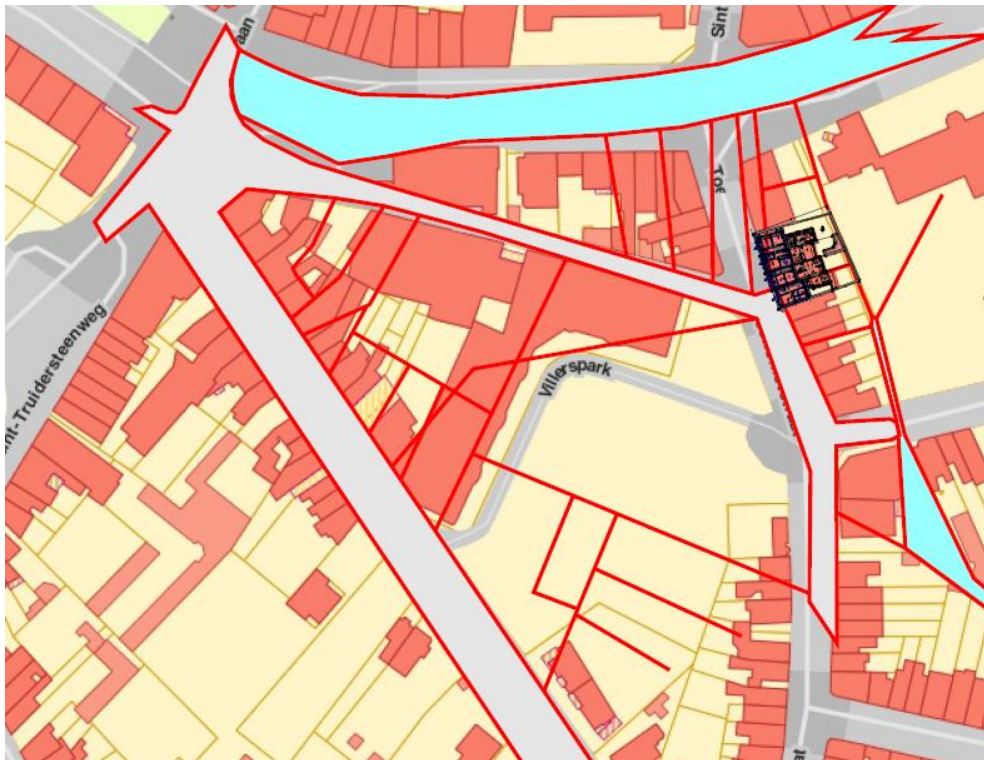
Detail:

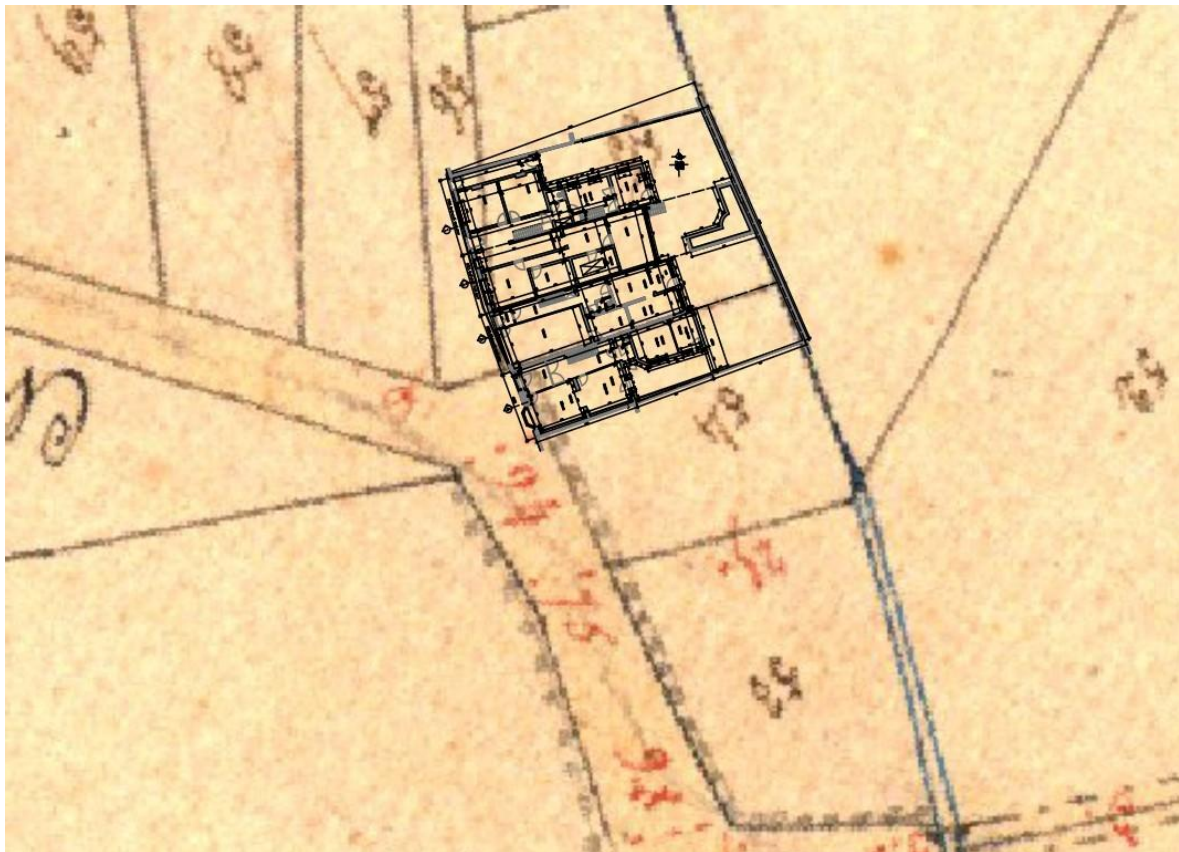

Situering onderzoeksgebied:

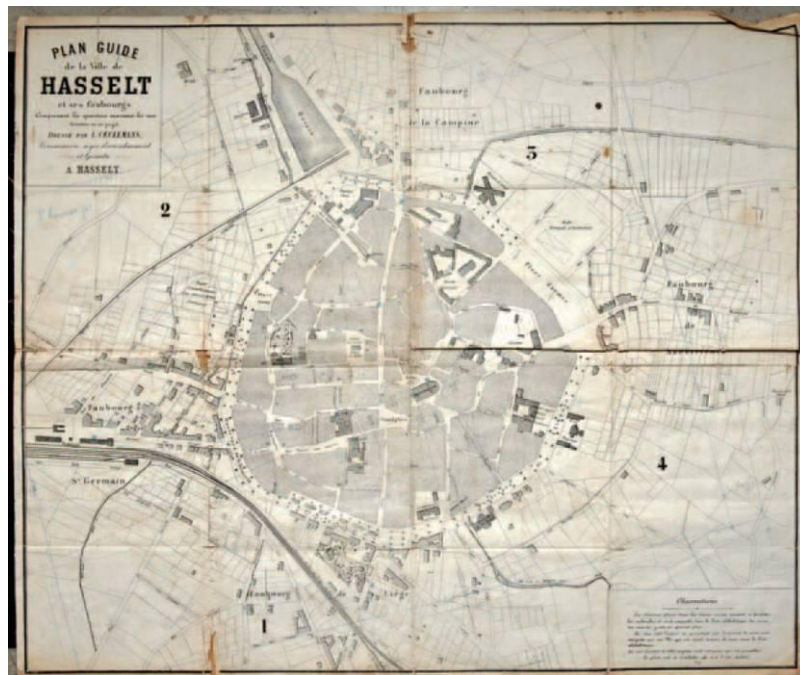
Projectie van de gegevens uit de Atlas van Buurtwegen op het huidige kadaster

Detail van de betrokken percelen in de Atlas van Buurtwegen:

3.2.3 Een stadsplan uit de 19de eeuw (Rijksarchief – Hasselt)¹

Detail:

Aangezien het Sint-Jozefscollege gebouwd werd in de jaren 1881 – 1882 kan deze kaart exacter gedateerd worden rond 1890. Centraal op het detail is het Sint-Jozefscollege getekend. Links ervan stroomt de Helbeek met daar weer links van de Toekomststraat. Achter het college ligt de Stadsomvaart. De Helbeek is overbrugd in de Stadsomvaart, maar, wat betreft het gedeelte buiten het stadscentrum, ten zuiden van de Guffenslaan, blijkbaar niet overwelfd. Op de percelen tussen de Helbeek en de Toekomststraat zijn geen gebouwen ingetekend.

¹ De KEYSER, B. e.a. (2008), Archiefvonds Hasselt, uitgeverij Leen – Hasselt, p. 26 - 27

3.2.4 Niet gedateerde kaart van de Hasseltse stadswallen, met aanduidingen van aan te leggen versterkingen, en van de percelen die aan de geplande verdedigingswerken zouden gaan grenzen (Rijksarchief, Verzameling kaarten en plannen)²

Ter vergelijking: uittreksel uit de Atlas van Buurtwegen (ca. 1850) en de Ferrariskaart (1771-1776)

De “ongedateerde” kaart lijkt een 17de of 18de-eeuwse kaart gelet op de Vaubanachtige verdedigingsstructuren die erop getekend staan. Maar, door vergelijking van de omgeving van de Luikerpoort met de weergave van deze zone op de Ferrariskaart en de Atlas van Buurtwegen, zijn er toch een paar merkwaardige opvallende details. Op de ferrariskaart staan geen gebouwen ingetekend buiten de stadsmuren, op de ongedateerde kaart wel. De vormen van de gebouwen op de ongedateerde kaart vertonen een opvallende gelijkenis met gebouwengroepen op het uittreksel

² De KEYSER, B. e.a. (2008), Archievgids Hasselt, uitgeverij Leen – Hasselt, p. 39

uit de Atlas van Buurtwegen. Hieruit menen we te afleiden dat deze kaart gedateerd zou kunnen worden tussen het laatste kwart van de 18de eeuw en de eerste helft van de 19de eeuw. Misschien, omwille van de Vaubanachtige structuren, is de kaart getekend in de Franse periode (1794 – 1815).

Als we het wegenpatroon van de ongedateerde kaart vergelijken met dat van de Atlas van Buurtwegen, dan valt ook nu op dat het gebied waarin de onderzoekszone ligt onbebouwd was.

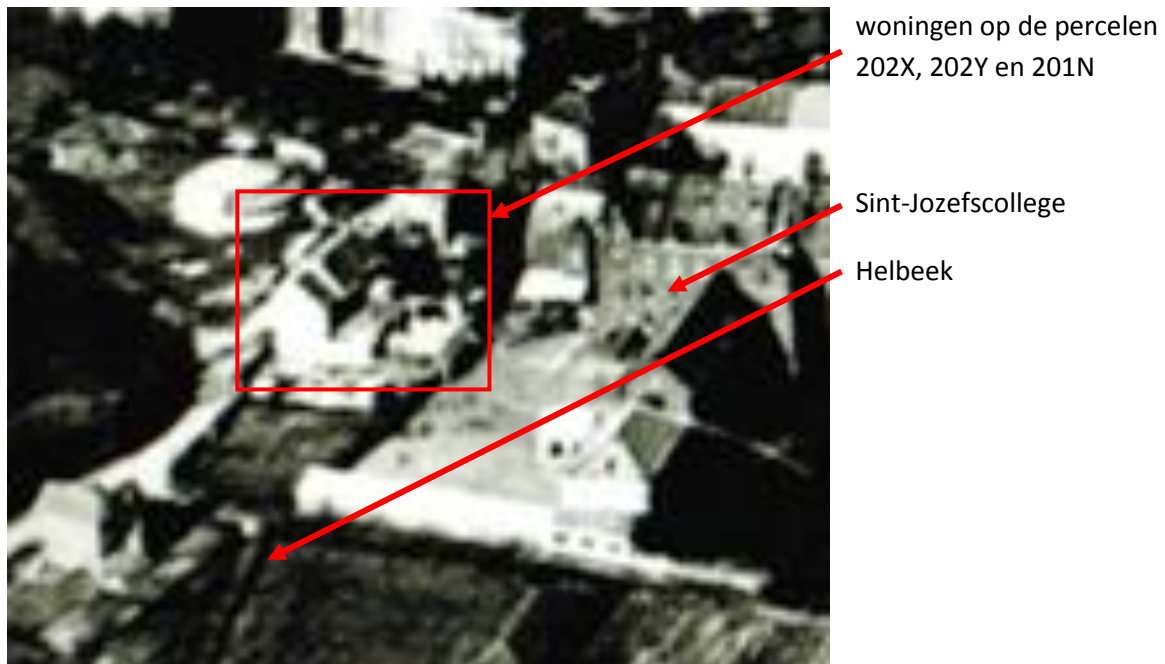

3.3 Luchtfotografie

Rond 1932 werd van het centrum van Hasselt een schuine luchtopname gemaakt. De foto werd ter beschikking gesteld door dhr. P. Lemmens van Immo L&L. Het betrokken gebied is gesitueerd links onderaan op de foto.

Detail van de luchtopname:

Uit de kadastrale gegevens blijkt dat de percelen 202X, 202Y en 201N bebouwd werden in 1932. De L-vormige achterbouw (bergplaats) bij het pand op perceel 202X, deels gebouwd op perceel 202/2, werd gebouwd in 1975.

De Helbeek is duidelijk zichtbaar als een open beek aan de overzijde van de Stadsomvaart. De situatie aan de betrokken percelen is niet duidelijk; de beek kan daar op dat moment al overwelfd zijn.

3.4 Literatuur

Er is niet zoveel bekend aan geschreven bronnen betreffende het eerste Hasseltse begijnhof, de Helbeek, de Begijnenpoel en omgeving. Het betreft telkens slechts vermeldingen van het bestaan van het begijnhof en een korte historische beschrijving.

De meest uitgebreide beschrijving vonden we in een artikel in Het Belang van Limburg van 19 mei 1948, geschreven door Const. Vanderstraeten (bron: digitaal online archief van Het Belang van Limburg) met als titel: "Hasselt in het verleden, de Hasseltse Begijnhoven" (kopie als bijlage).

De oprichting van Kloostergemeenten voor vrouwen in het bisdom Luik dagteekent uit de XIIIe eeuw. Hasselt had reeds een Begijnhof rond de eerste helft der XIIIe eeuw : dit was het oudste vrouwenklooster onzer stad. Het bevond zich buiten de Luikse Poort, op een boogscheut van de stadswal, op de plaats die nu nog de «Begijnenpoel» heet. Uit een oorkonde van 1318, vernemen wij dat het klooster een kapel bezat, bediend door een kapelaan, een andere spreekt van een ziekenhuis.

Verder vernemen wij niet veel over het wedervaren der kloostergemeente.

Wij weten alleen dat de Begijntjes daar een driehonderd jaar lang verbleven en zich onledig hielden met het onderwijs der kinderen en het verzorgen der zieken.

Ten jare 1567 hadden de Hervormers vaste voet gekregen in de stad en een groot getal Hasselaren in hun dwaalleer meegesleept, met het noodlottig gevolg dat hier ook de beeldenbestermerij loebrak. Kerken en kloosters werden geplunderd, heiligenbeelden, misgewaden en gewijde vaten stukgeslagen, verscheurd en verbrand.

De Prins-Bisschop Geeraard van Groesbeek had vruchteloos pogingen aangewend om een einde te stellen aan die wantoestand. Verbitterd over het hardnekkig verzet besloot eindelijk de vorst met geweld te nemen wat hij met overredingsargumenten niet had kunnen bekomen. Na een eerste vruchteloze bestorming, gaf hij bevel de stad te bombarderen. Dit gebeurde in de nacht van 6 tot 8 Maart.

Gedurende die krijgsverrichtingen brandde het Begijnhof af. Waarschijnlijk werd het door een misdadige hand vernietigd om te beletten dat de troepen van de Prins er een verschansing zouden van maken.

Uittreksel uit het krantenartikel

Frieda Schlusmans³ beperkt zich ook tot een vermelding: "Het eerste begijnhof, reeds vermeld in 1245, en buiten de stadsmuren gelegen in de nabijheid van de z.g.

"Begijnenpoel" en de "planckenweide", werd in 1567 verwoest."

In *Kijk(er) op Hasselt 750 jaar stad*⁴ is de aandacht voor het oudste begijnhof beperkt tot twee alinea's. De bladzijden in deze uitgave zijn niet genummerd. Derhalve een verwijzing naar het hoofdstuk. Onder hoofdstuk VI. Over vrome vrouwen en devote kloosterlingen staat te lezen: "Van de *begijntjes* hoefden ze (de Augustijnen) geen concurrentie te vrezen. Tot de verwoesting van het begijnhof in 1567 tijdens de Beeldenstorm, leefde deze religieuze gemeenschap buiten de stad ter hoogte van het huidige St.-Jozefscollege. De benaming Begijnenpoel aldaar herinnert nog aan dit eerste begijnhof." Onder hoofdstuk XIX. Godsdienstprotest is te lezen: "De begijnen, dor de Beeldenstorm (1567) beroofd van hun buiten de stad gelegen begijnhof, kregen de toelating om zich binnen de stad te vestigen".

Jan Gerits⁵ beperkt zijn beschrijving tot twee zinnen: "Tenslotte was er nog het Begijnhof, dat omstreeks 1250 buiten de stadsmuren, aan de Begijnenpoel werd opgericht. Na de verwoesting in 1567, tijdens de belegering van de stad door prinsbisschop G. van Groesbeek, werd het naar de binnenstad verplaatst."

³ SCHLUSMANS, F. (1981) Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 6n (A-Ha) Provincie Limburg. Arrondissement Hasselt, Gent, p. 377

⁴ WIJCKMANS, B. (tekst) (1982), *Kijk(er) op Hasselt 750 jaar stad*, Gemeentekrediet – D 1982-2705-02

⁵ GERITS, J. (1989) Historische steden in Limburg, Gemeentekrediet, p. 123

Op de website http://nl.wikipedia.org/wiki/Begijnhof_Hasselt staat vermeld: “Het eerste begijnhof uit de 13e eeuw. In 1245 is er voor het eerst sprake van een begijnhof, buiten de stadsmuren gelegen in de nabijheid van de zogenoemde *Begijnenpoel* en de *Planckenweide*. De waterput van dit eerste begijnhof dat in 1567 door protestanten tijdens de Beeldenstorm werd vernield, is tijdens de jaren zeventig van de 20e eeuw tijdens afbraakwerken aan het Sint-Jozefscollege aan de Guffenslaan ontdekt. Van het begijnhof zelf werd een deel van de funderingen in de vorm van houten palen teruggevonden. Plaatsnamen in de buurt zoals *Begijnenpoel* en *Begijnenweide* herinneren aan de vroegere aanwezigheid van begijnen.

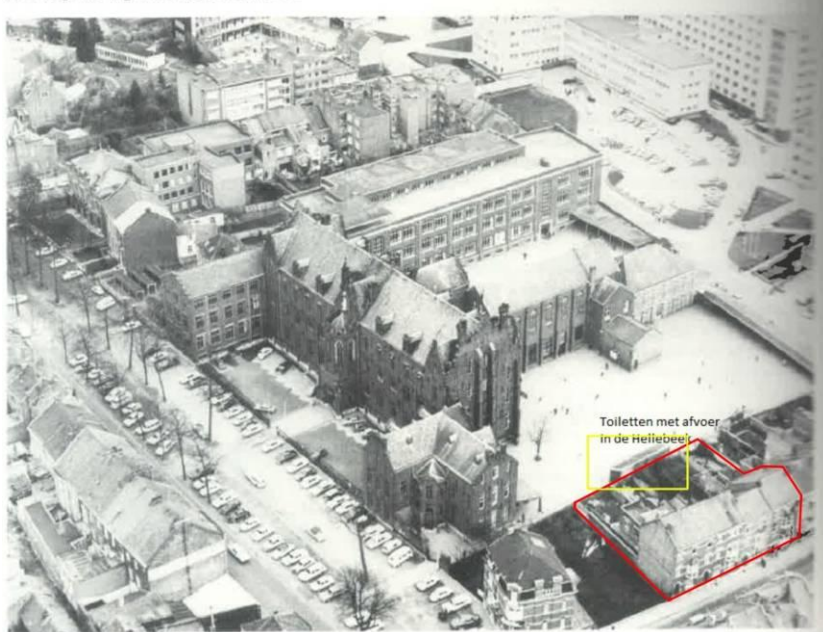
3.5 Informatie via de stedelijke administratie van Hasselt

3.5.1⁶ In “Hasselt intra muros” van Guido Caluwaerts en in het eindwerk van Elena Razumovsakaja over de water lopen in Hasselt staat dat de Helbeek ter hoogte van “de Beek” overwelfd werd in 1860.

Op de kaart van het “Dépot de la Guerre” van 1878 (meting 1868) staat de Helbeek niet meer ingetekend stroomafwaarts van de Stadsomvaart wat wellicht betekent dat ze ook daar overwelfd was. Omdat het onwaarschijnlijk is dat de Helbeek eerder zou overwelfd worden buiten het stadscentrum dan erbinnen zou je kunnen afleiden dat de overwelving van het deel van de Helbeek tussen de kleine Ring en de Stadsomvaart dateert van tussen 1860 en 1868.

3.5.2⁷ Via het stadsarchief kregen we onderstaande foto uit 1967. In de gele rechthoek staan de toiletten van het Sint-Jozefscollege aangeduid, de onderzoekszone is rood omlijnd. Deze toiletten waren volgens de informatie die we kregen aangesloten op de Helbeek. Op dit ogenblik zijn die toiletten afgebroken; de plaats waar ze stonden is nog zichtbaar door een gecementeerd deel van de

Het college met nog alles erop en eraan (1967).

omheiningmuur van de speelplaats van het college.

Luchtfoto uit 1967

Het stadsarchief bezorgde ons ook een pentekening uit omstreeks 1900, afkomstig uit een jubileumboekje van het college. Hierop is aan de rechterzijde, als een witte streep de Toekomststraat aangeduid. De zone tussen

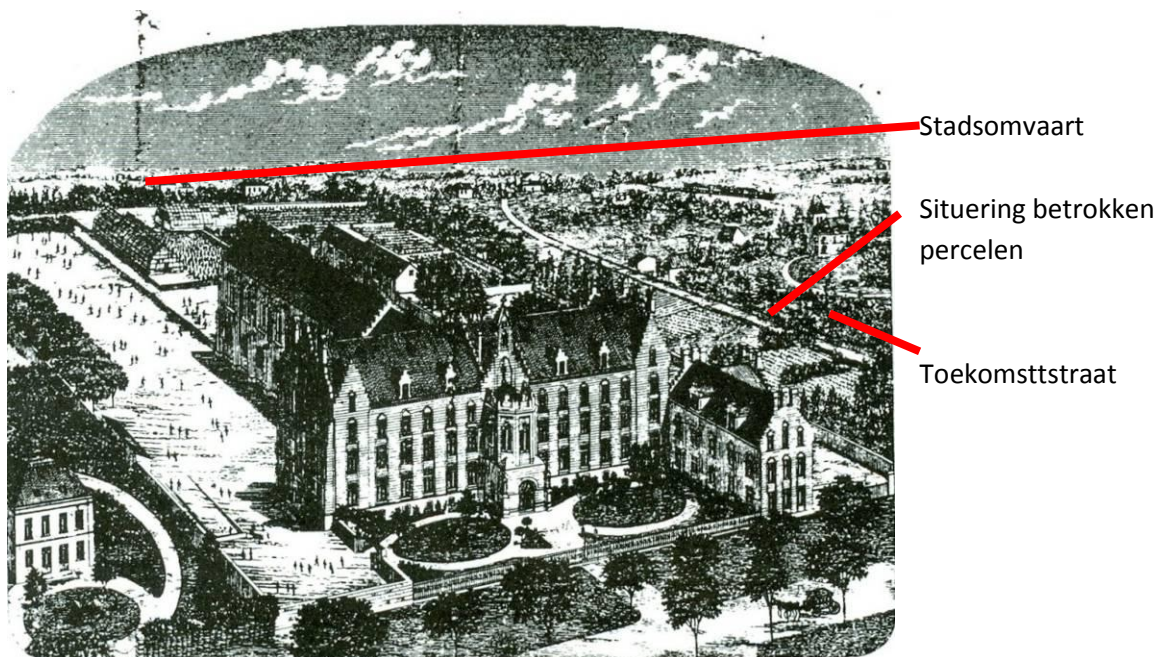
⁶ Info verkregen via e-mail van Paul Vos, GIS-coördinator stad Hasselt,

⁷ Info en afbeeldingen van het Sint-Jozefscollege per e-mail van Sofie Houben, stadsarchief Hasselt.

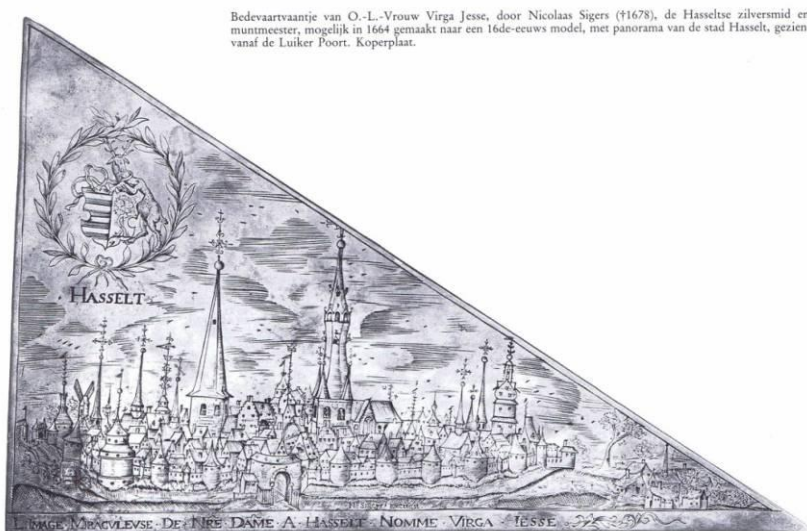
de school en de Toekomststraat is ingetekend als een groene zone; percelen met op de percelen bomen en struiken als perceelsscheidingen. Enkel aan de overzijde van de straat staat een huisje getekend, hetgeen overeen zou kunnen komen met het huis / pand ingetekend op de Atlas van Buurtwegen, perceel 18 (cf. supra).

We kunnen er dus met enige zekerheid van uitgaan dat vanaf de tweede helft van de 18de eeuw, ferrariskaart, tot 1932, kadastrale gegevens, het terrein waarop de met Bijzondere Voorwaarden belaste percelen liggen, onbebouwd was.

Het Sint-Jozefscollege rond 1900

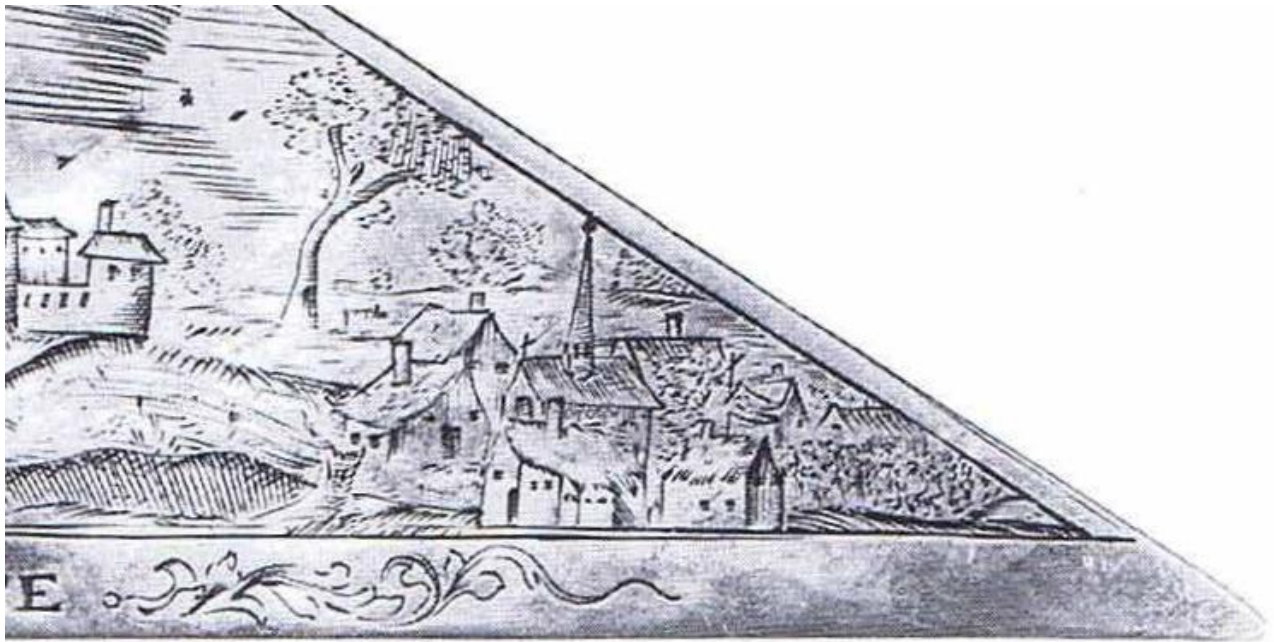

3.6 Een afbeelding van het Begijnhof?⁸

⁸ GERITS, J., o.c., p. 114

Op het zilveren bedevaartvaantje, gemaakt door Nicolaas Segers, waarschijnlijk gemaakt naar een 16de-eeuws model, staat centraal de Luikerpoort. Rechts, in de tip van het vaantje, staat een huizengroep met centraal een gebouw met een hoge lantaarn op het dak en een kruis op de nok; ontegensprekelijk een kerkje. Misschien, gelet op de ligging een afbeelding van het oudste begijnhof? De tekening is te schematisch om uit te maken of de Helbeek effectief is afgebeeld en bijkomend, indien de gearceerde zone de Helbeek zou voorstellen, of ze voor of door de huizengroep stroomt.

3.7 Archeologie

In de Centraal Archeologische inventaris, onder inventarisnummer 52628, wordt het oudste begijnhof vermeld met een verwijzing naar een publicatie van De Maegd C.⁹ zonder verdere gegevens. In die publicatie is er enkel een vage verwijzing naar de situering van het begijnhof: "Een eerste begijnhof, gesticht vóór 1267, bevond zich, zoals gebruikelijk voor de vroegste begijnhoven extra muros, ter hoogte van de 'Begijnenpoel' waar nu het Virga Jessecollege ligt. Het werd in 1567, toen de calvinisten de stad in handen hadden, vernield."

In de CAI wordt het begijnhof gesitueerd op de plaats van het Virga Jessecollege. Het Virga Jessecollege is een scholencomplex bestaande uit twee campussen: het (voormalige) Sint-Jozefscollege aan de Guffenslaan 27 voor de eerste en tweede graad secundair onderwijs en een nieuwbouw aan de Maastrichtersteenweg 62 voor de derde graad secundair onderwijs.

---

⁹ DE MAEGD C. (ed.) (2006) Historische tuinen en parken van Vlaanderen. Inventaris Limburg: deel 2: As, Beringen, Diepenbeek, Genk, Ham, Hasselt, Heusden-Zolder, Leopoldsburg, Lummen, Opgalbeek, Tessenderlo, Zonhoven, Zutendaal, M&L Cahier, 107.

3.8 Eerdere waarnemingen op het terrein

Enkele jaren geleden ondertussen, na het verwerven van de eigendom, werd door dhr. P. Lemmens van Immo L&L een sleuf gegraven in het achtertuinje van het pand gelegen op perceel 202X. Deze sleuf is waar te nemen op de luchtfoto zoals raadpleegbaar op <http://geo-vlaanderen.agiv.be/gdiviewer/> in rood omcirkeld op onderstaande afbeelding.

De sleuf werd gegraven met de bedoeling de overwelfing van de Helbeek te kunnen situeren. Die overwelfing blijkt zich te bevinden op ca. 2 m binnen de achtertuin van het pand. Het is een in baksteen gemetste overwelfing op een diepte van ca. 1,70 m onder het maaiveld. Het tracé van de Helbeek werd in 2011 in functie van de bouwplannen in opdracht van de stad Hasselt opgemeten door beëdigd landmeter Bart Swyngedouw.

Op de foto, ter beschikking gesteld door dhr. P. Lemmens, is het profiel van de put vrij duidelijk leesbaar.

Centraal op de foto is de bakstenen overwelfing te zien van de Helbeek. Rechts van de constructie bevindt zich een grijszwarte laag met vermoedelijk baksteenpuin. Daarboven een geelgrijze laag, vermoedelijk van oorsprong de oorspronkelijke C-bodem die uitgegraven werd om de overwelfing te realiseren en nadien als vulling terug in de bouwput gegooid. De toplaag is een vrij dikke humus A-horizont; de teelaarde van het tuintje.

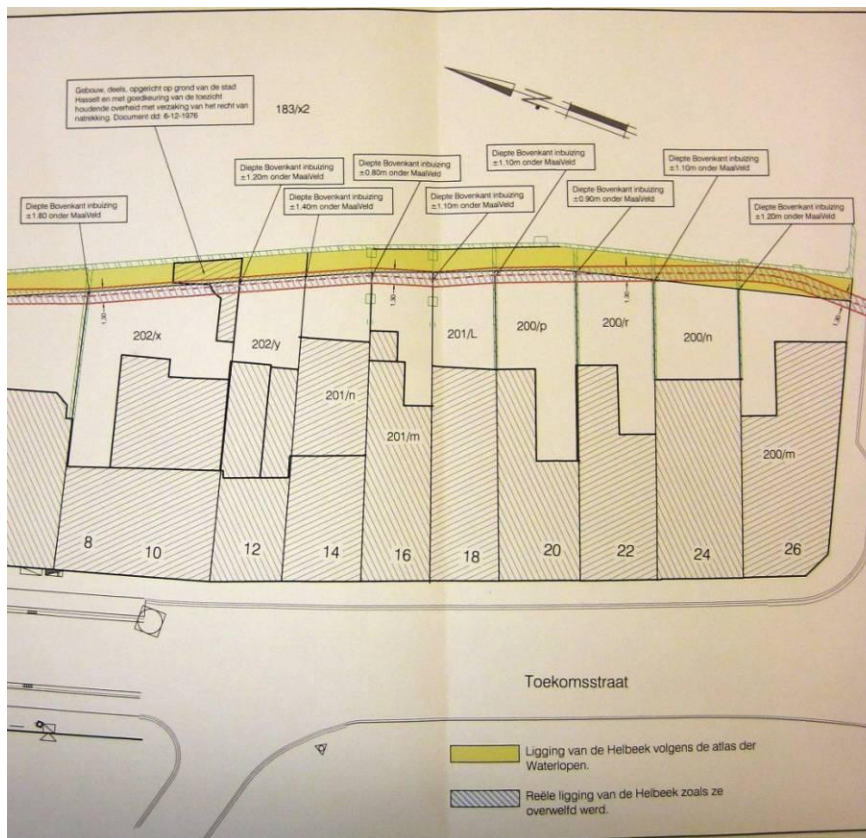

Foto van de "inspectieput"

Interpretatie van het westprofiel van de inspectieput

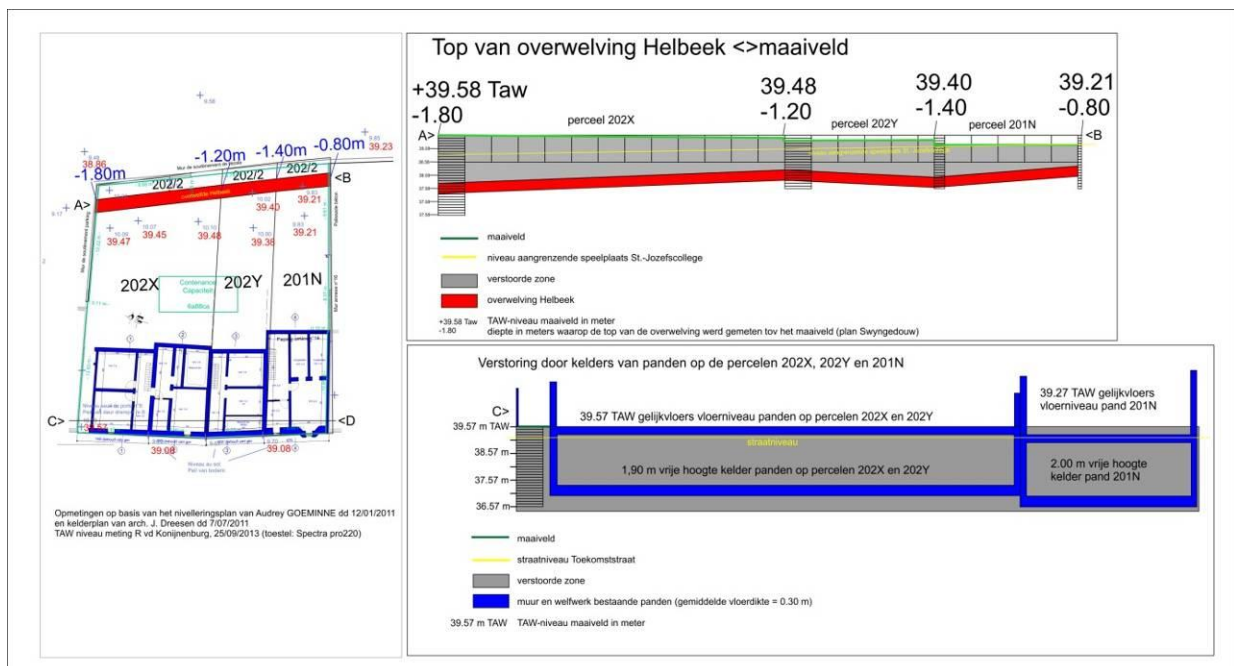

3.9 Verstoringen

Gelet op voorgaande is het duidelijk dat het terrein behoorlijk verstoord is. Enerzijds door de overwelving van de Helbeek doormiddel van een in bakstenen gemetste constructie, anderzijds door de kelders van de bestaande panden.

De bakstenen overwelving dateert uit de periode voor 1932. Volgens Leppens en Mertens gebeurde de overwelving in de 19de eeuw¹⁰. Paul Vos houdt het op de periode 1860 – 1868. Dit lijkt echter in tegenspraak met de gegevens af te leiden uit het Stadsplan uit het einde van de 19de eeuw. Globaal menen we echter te kunnen stellen dat eind 19de eeuw, eerste kwart 20ste eeuw de beek tot aan de stadsomvaart overwelfd werd.

De verstoring veroorzaakt door de overwelving gaat tot een diepte van 2.10 m (-1.80 m is de gemeten top van de overwelving, diepste punt op perceel 202X tot ca. 1.10m op perceel 201N. Ten opzichte van het niveau van de speelplaats van het Sint-Jozefscollege wordt de diepte minder, nl van -1.60 m onderzijde overwelving op perceel 202X en -1.10m op perceel 201N. De constructie van een bakstenen kanaal laat vermoeden dat er een behoorlijk grondverzet plaatsvond om de constructie te kunnen maken. Om instorting tegen te gaan werd vermoedelijk geen loodrecht gat gegraven maar een kanaal met schuine zijden onder een hoek van 45° (of meer of minder). Dit betekent dat in het vlak de verstoring gemeten vanaf de scheidingsmuur met het Sint-Jozefscollege waarschijnlijk minstens 5 m breed kan geweest zijn. Dit verklaart bovendien de opeenvolging van verstoorde lagen zoals zichtbaar op de foto van het profiel van de zogeheten inspectieput, gegraven door de huidige eigenaars.

¹⁰ Helbeek – Hellebeek: 12000 jaar geleden sneed de Helbeek ter hoogte van de grens tussen Sint-Lambrechts-Herk en Hasselt een vochtige vallei uit: 'de Helle'. In de 19de eeuw werd de beek ingebuisd. Ze wordt even zichtbaar in de vlakte tussen de Bergstraat en de Luikersteenweg; dan stroomt ze overwelfd verder via het Helbeekplein, het stadspark, het Sint-Jozefscollege, de Sint-Jozefsstraat, en achter de kathedraal door naar de Zuivelmarkt en de Paardsdemerstraat. Daar mondt ze uit in de Nieuwe Demer, om de stad te verlaten via de Molenpoort en het Kattegat. In de vallei groeide 9000 jaar geleden het hazelarenbos waar Hasselt ontstond en waaraan de stad ook haar naam ontleent: 'Hasaluth'. Uit: LEPPENS, P en MERTENS, A. (2007) Wandelen in Sint-Martinus, Hasselt – Erfgoedcel.

De kelders van de panden op de percelen 202X, 202Y en 201N werden zorgvuldig ingemeten door medewerkers van architect J. Dreesen. Het kelderplan uit 2011 geeft ook de vrij hoogte aan van het kelderverdiep. Tel hierbij de dikte van het vloerniveau tussen kelder en gelijkvloers en de vloer van de kelder zelf dan kan gesteld worden dat heel de voorzijde (westzijde) van de percelen tot een diepte van 2.50 m ten opzichte van het vloeroppervlak en ca. 2.00 m ten opzichte van het straatniveau zal verstoord zijn.

In oppervlak betekent dit dat meer dan de helft van het terrein vergraven is in de 19de en eerste helft 20ste eeuw. De totale terrein oppervlakte bedraagt 6, 88 aren. De oppervlakte van de kelders is 1, 58 aren, niet meegerekend de smalle doorgang aan de noordzijde van perceel 202X die gelet op de afmetingen, nauwelijks 1 m breed, vermoedelijk ook volledig vergraven is. Behalve de exacte kelderoppervlakte mag ook een extra ruimte van 30 tot 50 cm geteld worden als funderingsgracht. In de berekening is uitgegaan van een minimale gracht van 30 cm buiten de keldermuren.

De achterbouwen zijn niet onderkelderd maar de funderingsgrachten van de opstaande buiten en binnenmuren zijn waarschijnlijk 50 cm tot 60 cm diep uitgegraven teneinde een stevig fundament te kunnen waarborgen. De kans bestaat dat onder deze achterbouwen de grond nagenoeg volledig verstoord is, misschien wel vervangen door zogenaamd papzand als onderlaag voor de vloeren.

De achterbouwen beslaan een oppervlakte van 132,35 m²; 1,3235 are

Er van uitgaande dat voor het metselen van de overwelling van de Helbeek een 5 tot 6 m brede gracht gegraven werd, kan gesteld worden dat vanaf de scheidingsmuur met het Sint-Jozefscollege een strook van 5 m als vergraven mag beschouwd worden. In oppervlakte betekent dit 5 m x 24,17 m = 120,85 m² = 1 a 2085.

Rest een mogelijk onverstoorde zone van ca. 2 a 76 (276 m²).

3.10. Conclusies

Er is geen zekerheid of op het terrein restanten aangetroffen zullen worden die in verband gebracht kunnen worden met het oudste begijnhof van Hasselt. De afwezigheid van gebouwmotrekken op de ferrariskaart en de Atlas van Buurtwegen op de betrokken percelen is een bewijs voor het feit dat alleszins in de 18de en zeker ook de eerste helft van de 19de eeuw het terrein onbebouwd was. De overwelling van de Helbeek kan het oorspronkelijk terrein grondig verstoord hebben aangezien er mogelijk een brede gracht gegraven werd om het bakstenen kanaal te realiseren. Bovendien zijn er verschillende aantekeningen in de literatuur die verwijzen naar het achterliggende terrein van het Sint-Jozefscollege (Virga Jessecollege) als plaats waar het oudste begijnhof tussen 1250 en 1567 gestaan heeft.

De bouw van twee panden in 1932 heeft voor wat de kelders aangaat zeker het oorspronkelijke terrein tot een diepte van ca. 2.50 m ten opzichte van het oorspronkelijke maaiveld verstoord. Maar, gelet op het niveauverschil tussen de straat en het vloerpeil en het maaiveld van de tuintjes en de speelplaats van het St.-Jozefscollege, die elk gemiddeld 50 cm lager liggen dan het vloerpeil, kan verondersteld worden dat een deel van de grond uit het keldergat werd gebruikt om het maaiveld van de achtertuintjes op gelijk niveau te brengen met het vloerpeil van het gelijkvloers.

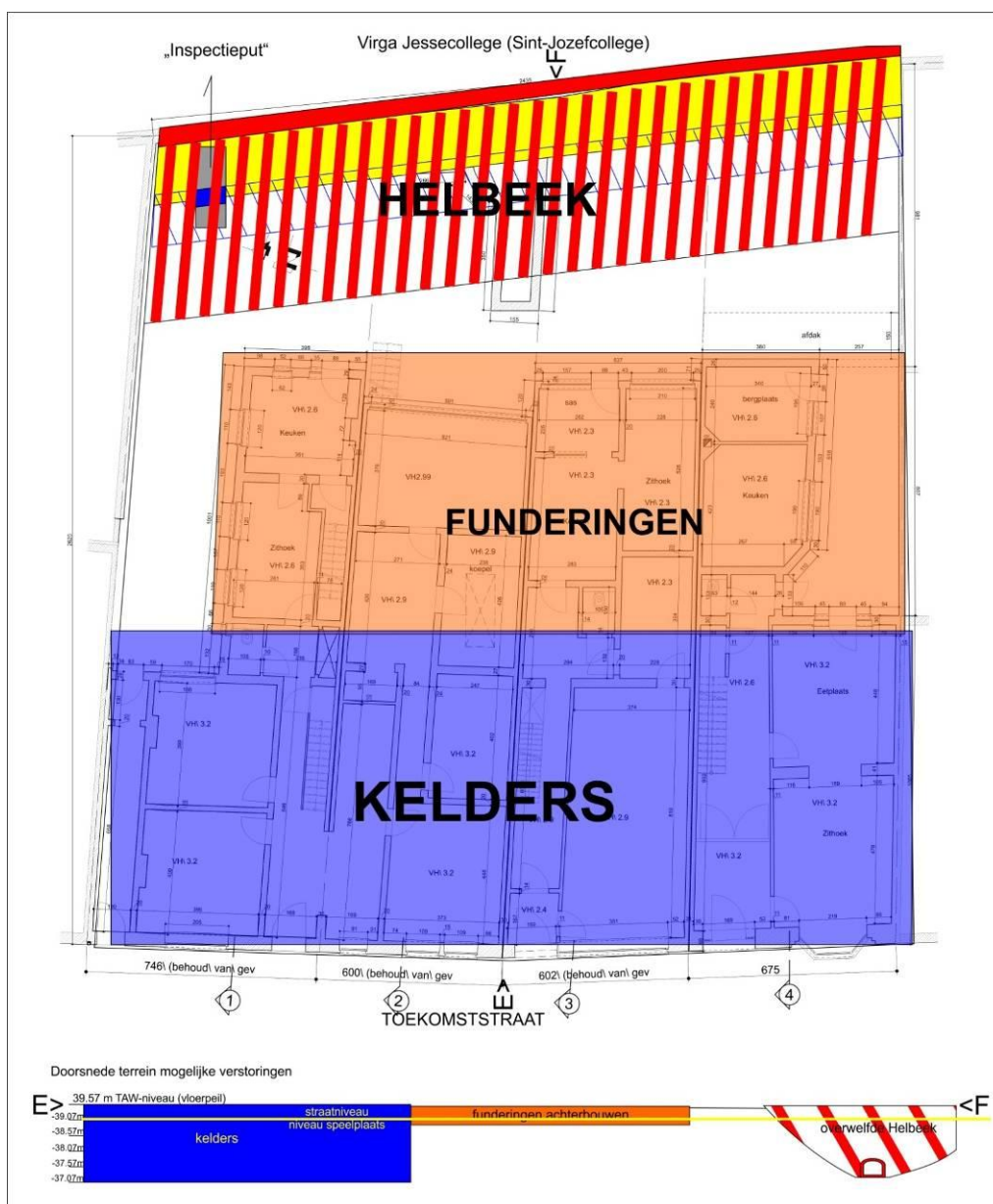

Er is echter geen enkele duidelijkheid over de situatie op het terrein voor de 18de eeuw. De verstoringen, ook al lijkt er een ophoging geweest te zijn, zijn behoorlijk diep en laten vermoeden dat er weinig van het oorspronkelijk niveau of mogelijke antropogene sporen bewaard zijn.

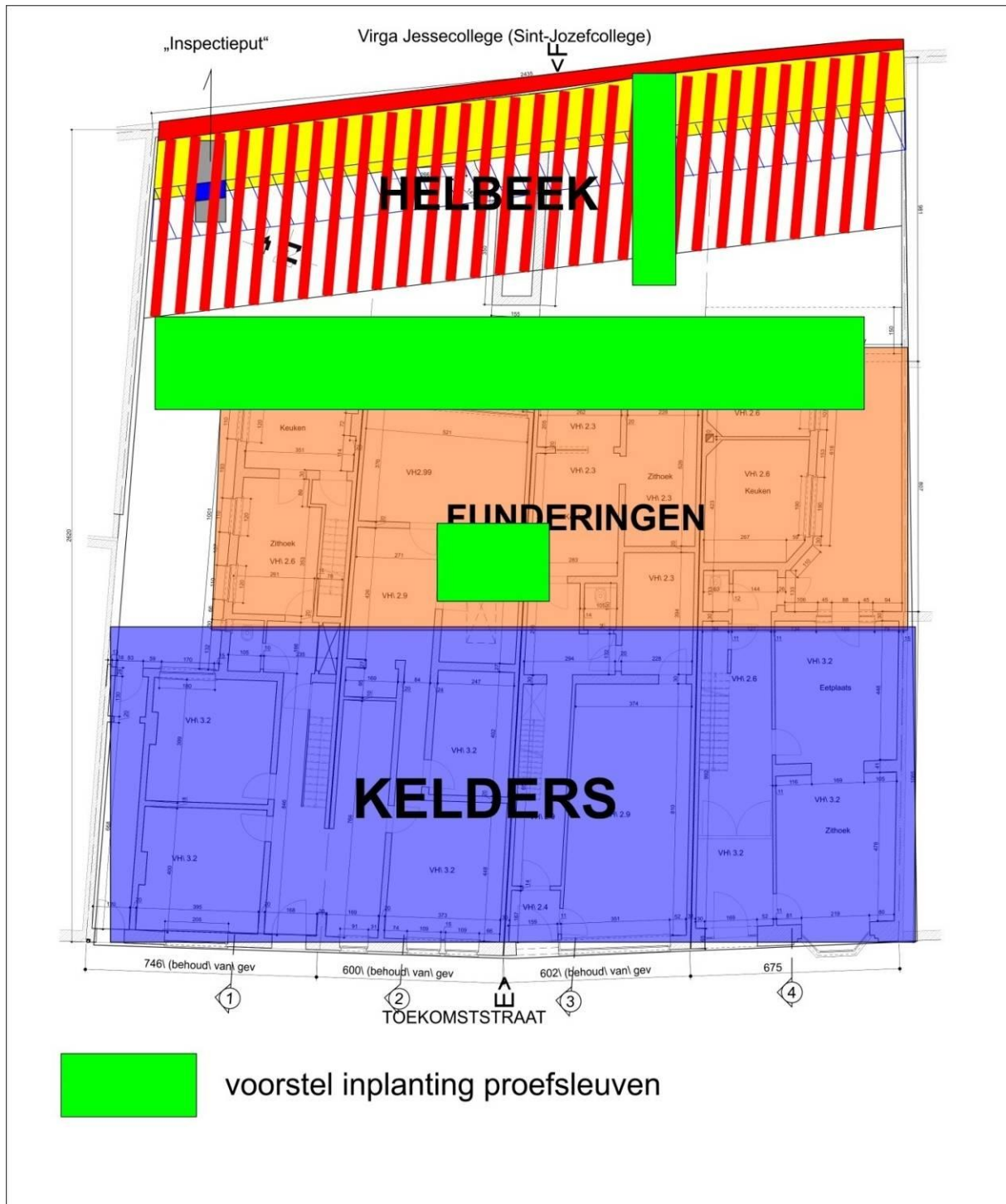
Voor de prospectie met ingreep in de bodem lijkt het ons aangewezen de reeds gegraven inspectieput te controleren en aan te vullen met een tweede oostwest gerichte sleuf teneinde de impact van de overwelvingswerken op het terrein beter te kunnen vatten.

Verder lijkt enkel een strook deels onder de achterbouwen in aanmerking te komen voor een proefsleuf. Ons voorstel is een noord-zuid gerichte sleuf zoals aangegeven op bijgevoegd plan “voorstel proefsleuven”.

Mogelijk verstoorde zones:

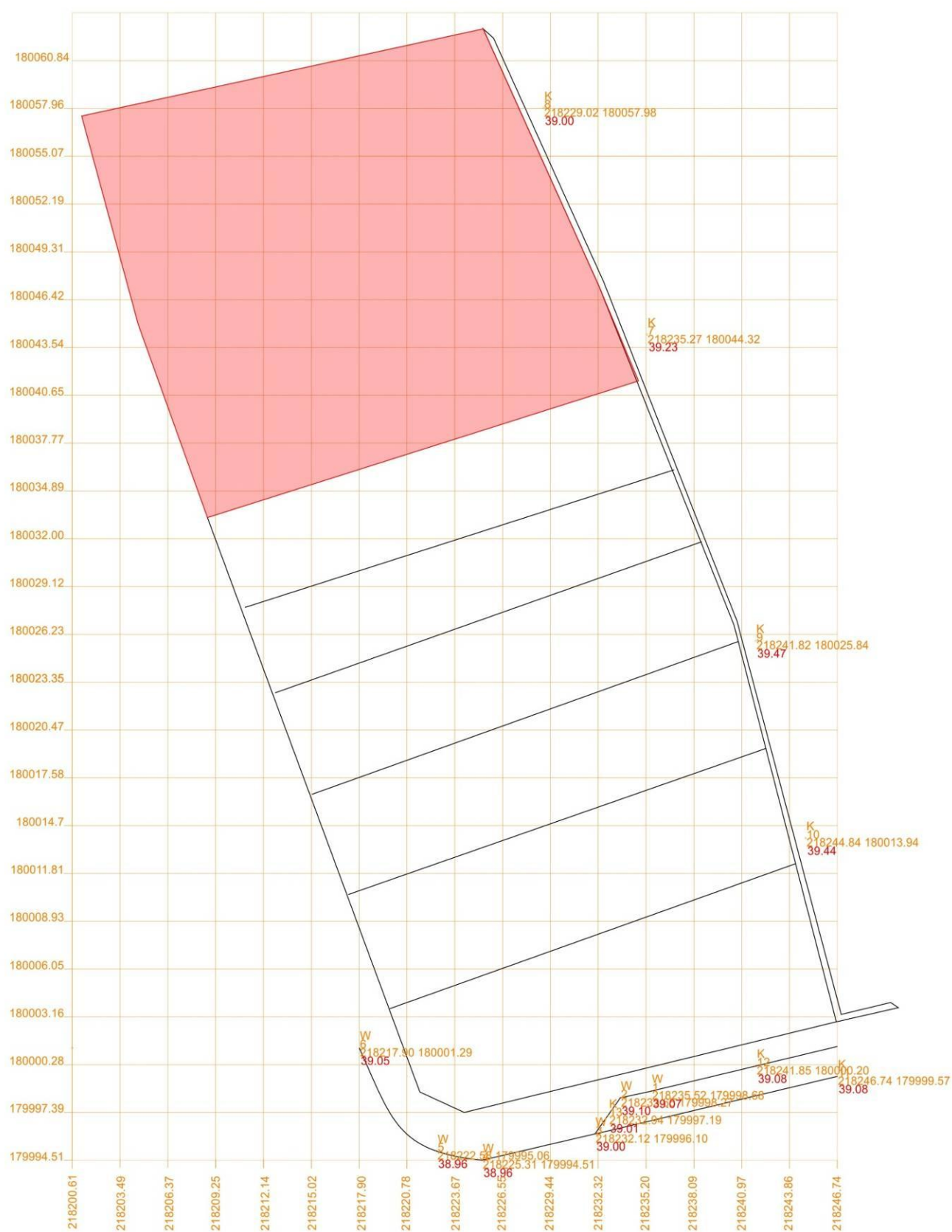

Voorstel inplanting proefsleuven:

Situering van het onderzoeksgebied (rood vlak) in een raster met Lambert72-coördinaten

3.11 BEANTWOORDING VAN DE ONDERZOEKSVRAGEN MET BETREKKING TOT DE BUREAUSTUDIE

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?
  - o Er zijn slechts vage aanduidingen betreffende de situering van het eerste Hasseltse begijnhof; een duidelijke localisatie is niet af te leiden uit de beschikbare bronnen. Uit die beschikbare bronnen is enkel af te leiden dat vanaf midden 18de eeuw het stratenpatroon deels al vastligt en dat de onderzoekszone telkens ingekleurd staat als tuin / onbebouwde percelen
- Welke info is er nog te vinden over de huidige bebouwing of voormalige constructies op het terrein?
  - o De huidige bebouwing op het terrein zou dateren uit 1932 voortgaande op de kadastrale gegevens. Het zouden de eerste gebouwen zijn die op het terrein werden ingepland.
- In welke mate verstoren de geplande werken archeologisch erfgoed?
  - o Indien er archeologisch erfgoed aanwezig is zal dit volledig verstoord worden. De bouwheer plant immers de bouw van een twee verdiepingen ondergrondse parkeergarage over de volledige oppervlakte van het terrein.
- Hoe wordt de prospectie met ingreep in de bodem het best uitgevoerd?
  - o Rekening houdend met de gegevens uit bureaustudie en de toegankelijkheid van het terrein stellen wij voor drie proefsleuven te graven (cfrt bovenstaand plan). Daarbij stellen we voor gebruik te maken van een kleine kraan op rupsbanden met een graafbak van 1,60 m.

4. ONDERZOEKSMETHODE MET BETREKKING TOT DE PROSPECTIE MET INGREEP IN DE BODEM.

De Bijzondere Voorwaarden “Hasselt – Toekomststraat” schrijven voor een proefsleuf aan te leggen tot op het eerste archeologische leesbare niveau, aangevuld met enkele proefputten die gegraven dienen te worden tot 20 cm in de moederbodem om een zicht te krijgen op de stratigrafische opbouw van de site. Elke proefput wordt gezien als een beperkte opgraving en dient alsdusdanig geregistreerd te worden.

Als resultaat van de bureaustudie werd voorgesteld een sleuf te graven haaks op de overwelling van de Helbeek teneinde de stratigrafische opbouw van de bodem te analyseren. Een tweede proefsleuf, parallel aan de Toekomststraat, dient om een overzicht te krijgen van mogelijke archeologische sporen en restanten, aangevuld met een derde proefput. Zowel de proefsleuf als de derde proefput zouden gegraven worden onder de niet-onderkelderde constructies.

Tijdens de prospectie werd getracht uitvoering te geven aan het voorgestelde onderzoeksplan, echter, de zeer onstabiele ondergrond, de enorme diepte waarop de “moederbodem” pas zichtbaar werd en de zeer zware en zeer diep aangezette betonnen funderingen bemoeilijkten een degelijk onderzoek.

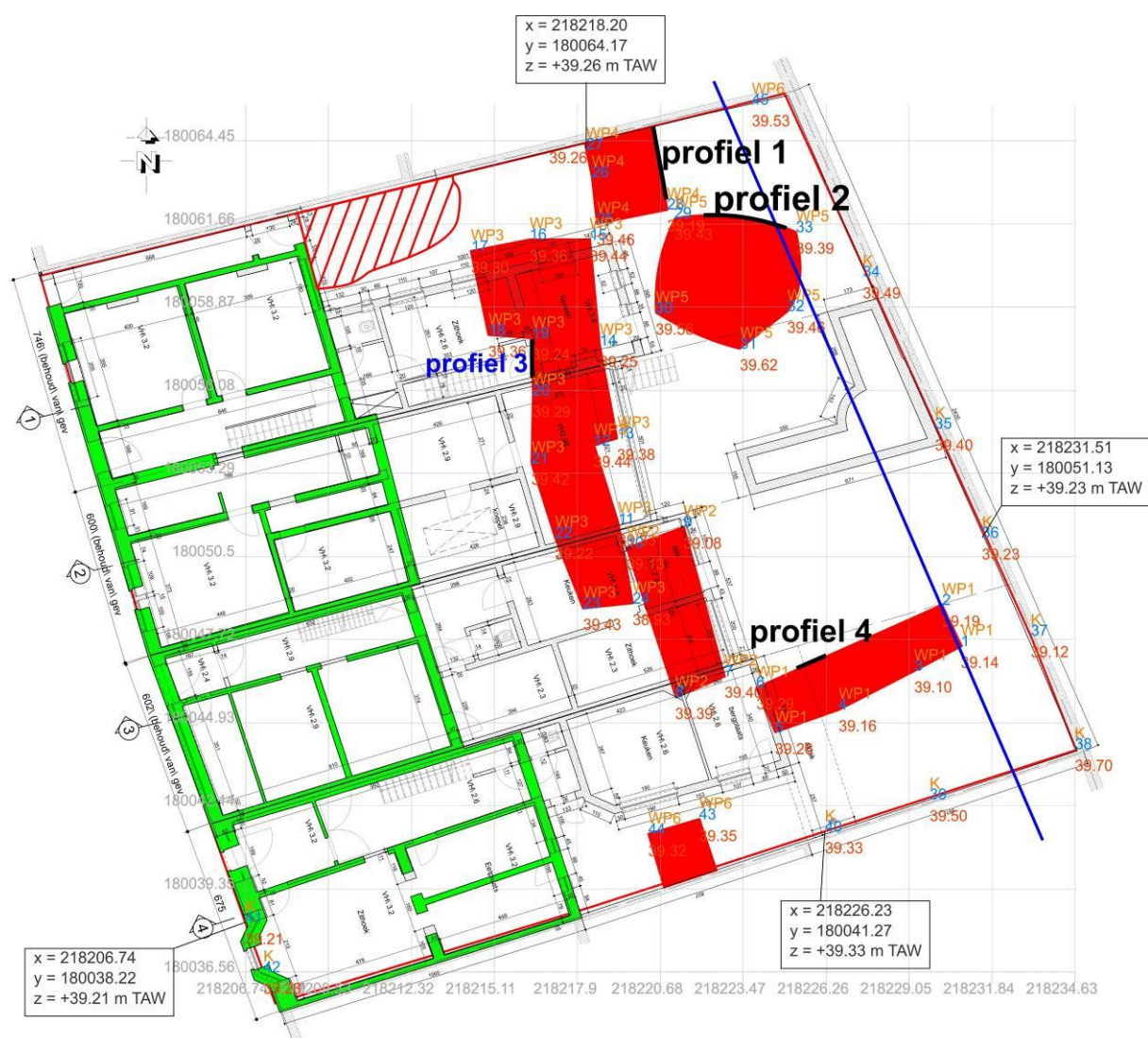
5. RESULTATEN

5.1. ARCHEOLOGISCHE NIVEAUS

Er werd één “archeologisch” niveau aangetroffen dat zich situeert in werkput 1 op ca +39.08 m TAW. Het maaiveld situeert zich op +40.08 m TAW. Het archeologisch niveau maakt echter deel uit van opvullingslagen; het is de top van een kuil met bijzonder veel glasscherven afkomstig van verschillende soorten flessen in donkergroen “woudglas” (top van de kuil +39.08 m TAW, bodem +37.95 m TAW).

5.2. Stratigrafie van het terrein

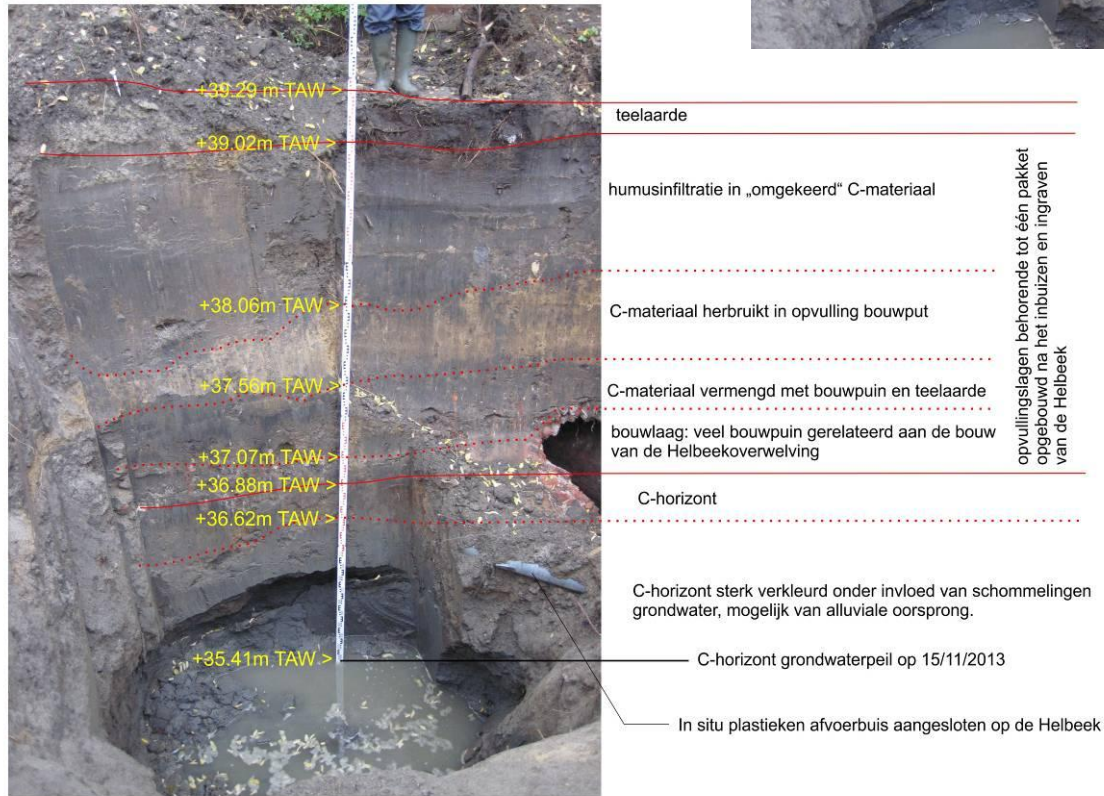
Situering van de beschreven terreinprofielen:

Aan de hand van de kleine inspectieput, gegraven door de grondeigenaar en beschreven in de bureaustudie (cf. supra) kon een eerste stratigrafische opbouw van het terrein beschreven worden. De vaststellingen gedaan tijdens het terreinonderzoek op 15/11/2013 bevestigen de bevindingen die blijken uit het de in het vooronderzoek gestelde stratigrafie. Echter, nu kan gezegd worden dat bij uitbreiding diezelfde stratigrafische opbouw voor heel het terrein geldig is.

Profiel 2: Overwelving Helbeek

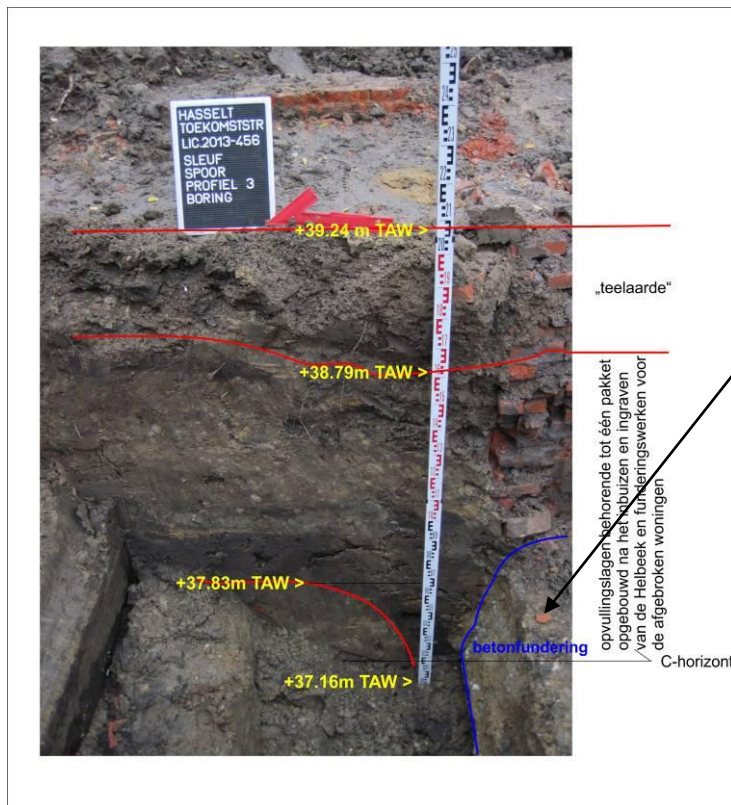

Profiel 1: aan de scheidingsmuur tussen huisnummer 6 en 8 (perceelnummers 207L en 202X)

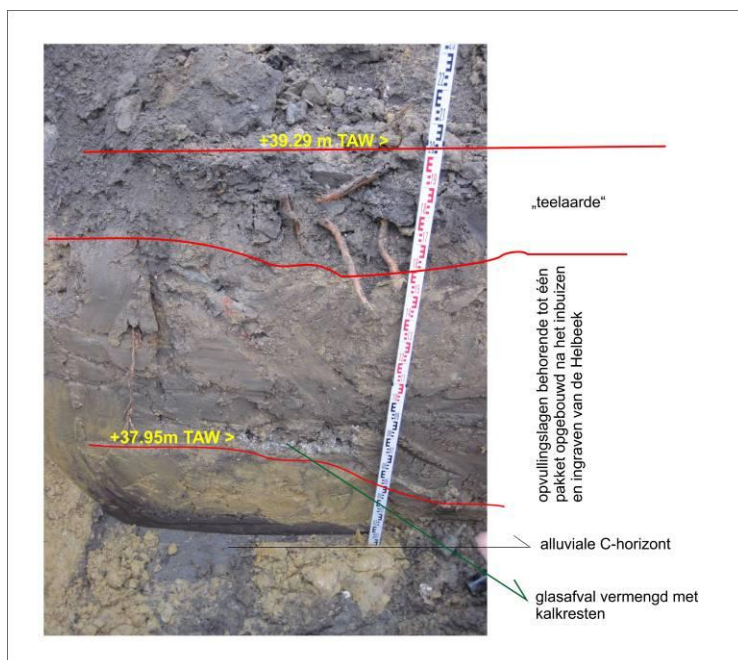
Profiel 3: profiel aan de oostzijde van de sleuf parallel aan de Toekomststraat

Boorput tot -50 cm onder vrijgelegd niveau: het boormonster toont opnieuw de "alluviale bodem"

Profiel 4: westprofiel in sleuf haaks op de overwelving van de Helbeek in het noordelijk deel van het terrein:

Een quasi identiek beeld wordt geschetst in het bodemsonderingsverslag opgemaakt door ADVISON bvba, rapport 1100611 pagina 3 en 4, en ons ter beschikking gesteld door dhr. Patrick Lemmens. De beschrijving maakt melding van “een vermoedelijk aangevulde zone” en “uitermate zwakke zone, vermoedelijk van alluviale oorsprong”. Een uittreksel:

Sondering	Diepte (m)	Relatief peil (R)	Geologische interpretatie
S01	0,00 - 1,00	0,42 / -0,58	Vermoedelijk aangevulde zone en puin
	1,20 - 3,40	-0,78 / -2,98	Uitermate zwakke zone, vermoedelijk van alluviale oorsprong, mogelijk bovenaan nog aangevuld en/of geroerd
	3,60 - 12,00	-3,18 / -11,58	Los- tot matiggepakte zanden tot zandige klei en klei
S02	0,00 - 0,80	0,42 / -0,38	Vermoedelijk aangevulde zone en puin
	1,00 - 4,20	-0,58 / -3,78	Uitermate zwakke zone, vermoedelijk van alluviale oorsprong
	4,40 - 10,40	-3,98 / -9,98	Los- tot matiggepakte zanden tot zandige klei en klei
S03	0,00 - 0,40	0,48 / 0,08	Vermoedelijk aangevulde zone en puin
	0,60 - 4,40	-0,12 / -3,92	Uitermate zwakke zone, vermoedelijk van alluviale oorsprong
	4,60 - 10,00	-4,12 / -9,52	Los- tot matiggepakte zanden tot zandige klei en klei, onderaan vast op steen

Conclusie: het terrein is over de volledige oppervlakte vergraven tot een niveau van meer dan twee meter onder het huidige maaiveld. Op die diepte is de C-horizont herkenbaar als een geelgrijze lemige zandlaag die rust op een donkergrijs verkleurde lemige zandlaag. Het zichtbare C-pakket is waarschijnlijk alluviaal van oorsprong en mede door de grondwaterstand, die tot dit niveau reikt, deels donkergrijs verkleurd.

5.3. ARCHEOLOGISCHE SPOREN EN STRUCTUREN

Er werden geen archeologisch interessante structuren aangetroffen. De woningen, gebouwd rond 1932 zijn tot meer dan twee meter diep gefundeerd op betonnen funderingen waarop een bakstenenfundering gemetst is. De zeer diepe funderingen waren noodzakelijk omwille van de onstabiele ondergrond. Resultaat is dat het archeologisch niveau, als er een aanwezig was, volledig verdwenen is.

Opeenvolging in sleuf 3a van noord naar zuid van betonnen funderingen

De basis van de fundering op de voorgrond, uitgegraven diepte -2,10 m onder het maaiveld, werd niet bereikt.

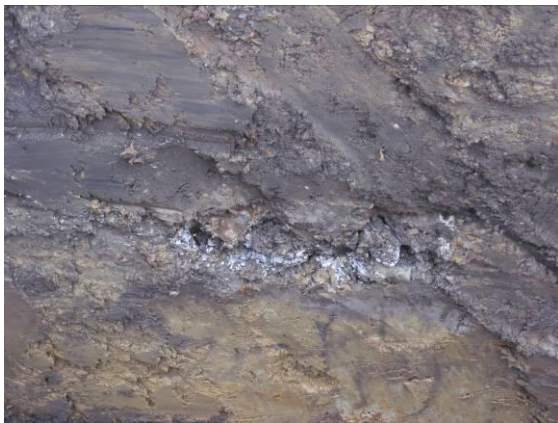

Vermeldenswaard is de vondst van twee “glasdepots” in de werkput 4. Het ene is een afvalkuil van glasscherven allerhande waaronder vensterglas maar ook scherven van flessen vermengd met opvallend veel kalkresten. Het tweede is een afvalkuil van nagenoeg uitsluitend groene flessen. Op de bodemfragmenten, allemaal exact hetzelfde, diameter 11,5 cm, staat in de rand: SAXLEHNERS BITTERQUELLE en in de ziel HUNYADI JANOS.

Beide afvalkuilen beginnen op de grens tussen de vullingslagen van de brede gracht gegraven voor de overwelving van de Helbeek en zijn gegraven in de C-horizont.

Glasdepot 2 in het vlak en in het profiel

Glasdepot 1 in het profiel

bodem van een fles uit glasdepot 2

5.4. ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN

De flessen Saxlehners Bitterquelle kunnen gedateerd worden tussen 1863, eerste kwart 20ste eeuw en zijn van Hongaarse herkomst. Tenminste, op het internet zijn honderden bronnen te vinden over het geneeskrachtige bronwater. Het water ging de hele wereld rond. Puur informatief, volgend artikel¹¹:

Hunyadi Janos - Bitterquelle

Before discussing this bottle further, we would like to state right up front that the Bitterquelle bottles were NOT BITTERS or a bitters-like product. Bitterquelle was a "Natural Mineral Water" as shown in the 1897 advertisement pictured to the left below (scroll down a ways). This misconception, obviously caused by the name, has been going around for decades and still is extremely common. Just take a look at eBay® in the "Bitters" section where there is almost always a misidentified Bitterquelle in the listings. Bitters are typically alcohol based medicinal products, and though Bitterquelle claimed medicinal qualities, it was non-alcoholic and never purported to be a "bitters" type product. It was primarily a mineral water; a labeled version is pictured below stating such. With that said, we can move on...

The ca. 1900 Bitterquelle bottle pictured to the left is typical of the style and usual size (24 oz.) which apparently varied little over time. This and all observed examples are a medium to dark olive green in color, have applied short blob finishes (similar to that seen on the apollinaris bottles), and were blown in cup base molds with no apparent air venting. These bottles - including the pictured one - are usually fairly crude in the body making details like air venting hard to discern. The bodies are usually "whittle marked" (sometimes heavily) and of relatively crude bubbly glass. The base of the pictured bottle has the typical embossing which is "SAXLEHNERS / (dot) / BITTERQUELLE / (dot)" around the outside edge of the base and within the indented center of the base "(dot) / HUNYADI / JANOS / (dot)". Click on the following links to view more images of this bottle: [base view](#) showing the embossing; [close-up of the shoulder, neck, and finish](#).

The Bitterquelle bottles are among the most commonly found late 19th and early 20th century mineral water bottles in the U.S. (along with the apollinaris bottles) and were likely imported from Hungary as they have a European glass look to them. Due to the commonness of these bottles on American historic sites they are covered here even though of foreign manufacture. This product and bottle style was apparently popular enough that similar "knock-off" bottles were being offered in the early 20th century Illinois Glass Company(IGCo.) bottle catalogs simply as "Hunyadi Janos" style bottles. Like "Kleenex" or "Scotch Tape" this type of bottle was identified strongly with Hunyadi Janos and their brand or type of mineral water. Almost certainly the bottles offered by IGCo. had unembossed bases (such have been observed) and was attractive to producers who wished to imitate some of the cachet of the true Hunyadi Janos Bitterquelle brand. Whether the IGCo. bottles were actually made in the U.S. by IGCo. is an open question as there are strong indications that some bottles offered by IGCo. in their catalog were imported (Jones 1961). Click [IGCo. 1906 catalog - pages 260-261](#) to see a 1906 catalog listing (bottom of the right hand page). This catalog notes that the bottle comes in

¹¹ <http://www.sha.org/bottle/soda.htm>

"pint" (12 oz.) and "quart" (24 oz.) sizes in both green or amber glass. The Hunyadi Janos bottles from the IGCo. were available at least as early as 1899 and as late as 1911, but gone from their catalogs by 1920 (IGCo. 1899, 1911, 1920).

Bitterquelle, a "bitter aperient water", was bottled by Andreas Saxlehner from a spring in Ofen, Hungary who named it Hunyadi Janos after an early 14th or 15th century Hungarian national hero (Schulz 1980). (This was apparently an early marketing based appeal to patriot urges.) Mr. Saxlehner in his advertising made frequent claims to the "aperient" qualities of his water which means "gently moving the bowels", i.e., a laxative (Merriam-Webster Online Dictionary). Saxlehner also made many other medicinal claims including that his bottled water being good for "hemorrhoids" and "organic diseases

resulting from a fatty degeneration", for the organs of "respiration and circulation", and for "the evil consequences of indiscretion in diet" (Schulz 1980). To the right is a close-up picture of an original label on an early 20th century example; click [Bitterquelle with a label](#) to view the entire labeled bottle.

Dating Summary/Notes: The first importation of these bottles into the U.S. is not known for sure, but the 1897 advertisement to the left notes that the product had been "...a continuous success for over 25 years in the U.S.A." indicating an introduction here by the early 1870s.

Schulz et al. (1980) noted that *Bitterquelle* was first marketed in 1863 (Europe most likely) and was being shipped to California by at least 1879. The authors also noted that many of the *Bitterquelle* bottles excavated in Old Sacramento were found in "late deposits" likely implying the late 19th to early 20th centuries. Mouth-blown *Bitterquelle* bottles are indeed commonly found on historic sites from the 1890s until well into the 1910s, although the product was produced and imported into the U. S. at least into the 1920s as it was still being advertised in 1923 (Fike 1987). Bottles from the later era (mid to late 1910s and later) were machine-made and exhibit machine-made diagnostic characteristics, though they are otherwise identical to the mouth-blown examples as to conformation and color (empirical observations). Click on the following links to view images of a ca. 1920 machine-made example: [full bottle view](#) showing the identical size, shape, and color to the older versions; [base view](#) showing the identical embossing pattern (though lacking a suction scar indicating production by a non-Owens semi-automatic or automatic machine); [close-up of the shoulder, neck and finish](#) with various machine-made diagnostic features pointed out. As inferred earlier, the mouth-blown examples have diagnostic characteristics (i.e., applied finish, lack of air venting, crude glass) that make them appear older if they had been made in the U.S.; this is a function of the earlier glassmaking techniques used by many European glassmakers through at least the second decade of the 20th century (empirical observations).

Note: Identically shaped - though presumably not embossed - examples in "quarts" (24 oz.) and "pints" (12 oz.) were listed in early 20th century Illinois Glass Company (Alton, IL.) catalogs as "Hunyadi Janos" bottles; apparently this was not a trademarked name in the U. S. The bottles were available in "green or amber" glass, with the notation that they could be furnished in "...the Imported Color on order." It is likely that these bottles were actually made in Europe and imported and sold by this company, though that is not known for sure (Illinois Glass Co. 1903, 1906, 1911; Jones 1961). Click [IGCo. 1906 catalog - pages 260-261](#) to view the offering of these bottles in the 1906 IGCo. catalog. Non-embossed examples of these bottles have been observed by the author and are possibly the same bottles advertised by this company.

De glasberg met flessen van Janos Hunyadi geeft ons inziens een relatieve datering voor de overwelving van de Helbeek. Deze zal rond de eeuwwisseling, ca. 1900, uitgevoerd zijn.

Die overwelving bestaat uit een in baksteen gemetste hoefijzervormige koker. De ligging kan op basis van aangetroffen sporen vrij nauwkeurig vastgesteld worden; op ca. 2,10 m afstand van de scheidingsmuur met de speelplaats van het Sint-Jozefscollege.

De bodem van de overwelving bevindt zich in werkput 1 op ongeveer 2,70 m onder het maaiveld. De binnenzijde van de koker is ca. 1 m hoog en de top van de koker situeert zich op ongeveer 1,70 m onder het maaiveld in werkput 2. In werkput 4 situeert de top van de koker zich op ca 1,50 m onder het maaiveld.

5.5. METAALDETECTIE

Omwille van de overdaad aan beton en betonijzer is er geen metaaldetectie uitgevoerd.

5.6 BESLUIT

Het is duidelijk: heel het terrein is grondig vergraven enerzijds door de overwelving van de Helbeek, anderzijds door de zware funderingen aangebracht rond 1932 voor de bouw van de woningen. De betonnen funderingen konden nergens ondergraven worden ondanks de diepte, tot -2,50 m onder het maaiveld, waarop werkputten uitgegraven werden. Bovendien vallen de aangetroffen funderingen perfect samen met de opstaande muren zoals opgemeten door architect J. Dreesen in 2011.

Het bouwpuin, aangetroffen in de werkputten 1 en 2, is waarschijnlijk afkomstig van de “werf” aangelegd voor de overwelving van de Helbeek. De koker is gemetst in baksteen; het lijkt aannemelijk dat de bouwvakkers de meest poreuze baksten kapotsloegen en naast zich neergooiden aangezien de koker waterdicht hoorde te zijn.

Wat betreft de datering van de overwelling van de Helbeek is er nog steeds onduidelijkheid. Uit de gegevens, gekregen van de Hasseltse stedelijke administraties en archief, blijkt een datering gaande van 1860 tot rond 1930... De glasafvalput in werkput 4 met de tientallen scherven met opschrift SAXLEHNERS BITTERQUELLE – HUNYADI JANOS lijkt ons inziens contemporain te zijn aan de bouw van de koker. Iemand heeft van de gelegenheid gebruik gemaakt om in de werkput een kuil te graven om daar zijn glasafval weg te gooien. Aangezien de flessen pas vanaf 1863 geproduceerd werden en tot in het eerste kwart van de 20ste eeuw in omgang bleven, lijkt ons een datering in het laatste kwart van de 19de eeuw meest aannemelijk. Ook omdat de koker gemaakt is met kalkmortel en niet met cement; cement – portlandcement – wordt pas vanaf 1870, en dan nog bij mondjesmaat omwille van de kostprijs, zijn eerste toepassingen.

Omdat de koker gemaakt is in baksteen en kalkmortel is hij absoluut niet waterdicht. De poreuze bouwmaterialen zullen ongetwijfeld water doorlaten hetgeen zijn invloed heeft / had op de onderliggende bodemlagen waardoor mogelijk de verkleuring van de C-horizont, donkergrijs onder het niveau van de koker, te verklaren is.

1. EVALUATIE, WAARDERING EN AANBEVELINGEN

9.1 Evaluatie

Het terrein is grondig verstoord door bouwwerken uit de jaren 1930-1932, bouw van de gesloopte woningen, en door de overwelling van de Helbeek. De bakstenen constructie vergde een brede gracht om de koker überhaupt te kunnen metselen waardoor het terrein zowel links als vermoedelijk ook rechts, speelplaats college, behoorlijk diep verstoord is. Op de luchtfoto uit de jaren 1932 blijkt een gedeelte van de Helbeek nog niet overweld te zijn. Niets wijst erop dat de beek op dat moment al op meer dan een meter, laat staan 2 m diepte ten opzichte van het toenmalige maaiveld stroomde. Bovendien zijn er de recente aansluitingen van afwateringen op de Helbeek (de plastic buis, cfrt supra). Het terrein kan derhalve als “recent grondig verstoord” geëvalueerd worden.

9.2 Waardering

Het terrein heeft ons inziens geen archeologische waarde. De verstoringen zijn van die aard dat, mocht er al een archeologisch niveau geweest zijn, dit volledig verdwenen is.

9.3 Aanbevelingen

Verder onderzoek is niet nodig.

2. BEANTWOORDING VAN DE GESTELDE ONDERZOEKSVRAGEN:

Tijdens de prospectie met ingreep in de bodem?

- Zijn er archeologische sporen aanwezig?
  - Er zijn geen archeologische sporen hetgeen de beantwoording van alle volgende vragen overbodig maakt.
- Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband?
- Hoeveel verschillende lagen / stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten?
- Bevatten deze lagen archeologische vondsten?
- Uit welke periode dateren de vondsten?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Wat was de invloed van de bestaande bebouwing / verhardingen op het archeologisch erfgoed?
  - Volledig weggegraven
- Op welke hoogte bevindt zich de natuurlijke bodem?
  - Onbekend, meer dan waarschijnlijk volledig vergraven
- Wat is de impact van de geplande werken op het archeologisch erfgoed?
- Kunnen de resultaten van de bureaustudie fijngesteld worden?
  - De resultaten van de bureaustudie, vooral met betrekking tot de mogelijke ligging van het oudste Hasseltse begijnhof, kunnen niet fijngesteld worden bij gebrek aan sporen. Wel kan gesteld worden dat alle aangetroffen funderingen overeenkomen met de muren aangeduid op het opmetingsplan van architect Dreesen uit 2011. Wat betreft de overwelving van de Helbeek: de gegevens afkomstig van de Hasseltse administratie maken op een bepaald moment melding van een overwelving omtrent 1860. Dit moet ons inziens enkele jaren later gebeurd zijn aangezien er volgens ons een verband bestaat tussen de overwelving en het maken van de afvalkuilen voor het glas. En, omdat de Hunyadi-flessen pas vanaf 1863 gemaakt werden dateert de overwelving van na 1863.
- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?
  - Niet van toepassing

3. BIBLIOGRAFIE

Cfrt de voetnoten

4. BIJLAGEN

Afmetingen van de proefsleuven :

wp1	6,24
wp2	17,1
wp3a	32,66
wp3b	10,8
wp4	12,42
wp5	3,24
opp	82,46

Uitgegraven oppervlakte bedraagt bij benadering 82,46 m². Het volledige terrein is 688 m².

Fotolijst

Sporenlijst

Er werden geen sporenlijsten en vondstenlijsten opgemaakt.

Plannen :

- **Werkputtenplan geprojecteerd op opmetingsplan situatie 2011.**

2013-456 WP3A-18

2013-456 WP3A-19

2013-456 WP3A-20

2013-456 WP3A-21

2013-456 WP3A-22

2013-456 WP3A-23

2013-456 WP3A-24

2013-456 WP3A-25

2013-456 WP3A-26

2013-456 WP3A-27

2013-456 WP3A-28

2013-456 WP3A-29

2013-456 WP3A-30

2013-456 WP3A-31

2013-456 WP3A-32

2013-456 WP3A-33

2013-456 WP3A-34

2013-456 WP3A-35

2013-456 WP3A-36

2013-456 WP3A-37

2013-456 WP3A-38

2013-456 WP3A-39

2013-456 WP3A-40

2013-456 WP3B-01

2013-456 WP3B-02

2013-456 WP3B-03

2013-456 WP3B-04

2013-456 WP3B-05

2013-456 WP3B-06

2013-456 WP4-01

2013-456 WP4-02

2013-456 WP4-03

2013-456 WP4-04

2013-456 WP4-05

2013-456 WP4-06

2013-456 WP4-07

2013-456 WP4-08

2013-456 WP4-09

2013-456 WP4-10

2013-456 WP4-11

2013-456 WP4-12

2013-456 WP4-13

2013-456 WP4-14

2013-456 WP4-15

2013-456 WP4-16

2013-456 WP4-17

2013-456 WP4-18

2013-456 WP4-19

2013-456 WP4-20

2013-456 WP4-21

2013-456 WP4-22

2013-456 WP4-23

2013-456 WP4-24

2013-456 WP4-25

2013-456 WP4-26

2013-456 WP4-27

2013-456 WP4-28

2013-456 WP4-29

2013-456 WP4-30

2013-456 WP5-1

2013-456 WP5-2

2013-456 WP5-3

